

•
UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katarína Horanská

Bakalárska práca

**Fenomén Tretej cesty na príklade britskej New
Labour**

Praha 2007

Autor práce: **Katarína Horanská**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 21. května 2007

Katarína Horanská

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela pod'akovať Mgr. Janu Váškovi za ochotu a cenné rady.

Bibliografický záznam

HORANSKÁ, Katarína. *Fenomén Tretej cesty na príklade britskej New Labour*. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálnych vied, Institut medzinárodných študií, 2007. 40 s. Vedúci bakalárskej práce Mgr. Jan Váška.

Anotace

Bakalárska práca je pokusom o analýzu fenoménu Tretej cesty na britskej politickej scéne v teórii a v praxi. Tretia cesta býva často kritikmi zatracovaná ako účelová, pragmatická politika bez pevného ideologického zázemia. Práca si kladie otázku, či je tento projekt komplexnou a konzistentnou ideológiou, ktorá má potenciál konkurovať v budúcnosti zaužívaným svetonázorom akým je napríklad neoliberalizmus.

Prvá časť práce sa venuje Tretej ceste z teoretického hľadiska. Prvé kapitoly sú pokusom tento projekt zdefinovať, vymedziť a zasadiť do kontextu britskej politiky. Ďalšie kapitoly prvej časti budú venované základným myšlienkam Tretej cesty z pohľadu hlavného teoretika i praktika tohto projektu, Anthony Giddensa a Tonyho Blaira. V druhej časti práce sa budem venovať vybraným oblastiam vnútornej politiky, kde sa by sa Tretia cesta mala prejavovať najvýznamnejšie. Ide najmä o sociálne otázky ako je školstvo, sociálna spravodlivosť a komunita. Na záver sa venujem ekonomike a jej špecifikám vyplývajúcim z Tretej cesty, akým je napríklad partnerstvo verejného a súkromného sektoru. Posledná kapitola sa zaoberá často komentovaným a rozdielne interpretovaným vzťahom *Tretia cesta – thatcherizmus*.

Annotation

The bachelor thesis *The Third Way project and its analysis based on New Labour's policy in Britain* aims to analyze the Third Way in British politics both in theory and practice. It appears to be a relevant topic, as in the period of a crisis of the old Left this project could serve as an inspiration or even the only alternative for the new democratic Left in Europe.

After explaining the theoretical background for the Third way in the first chapters, in the second part of the paper, I will discuss selected areas of domestic politics where the influence of the Third Way should be seen most clearly. This involves social issues such as education, social justice and community. Then I will deal with economics and its traits specific to the Third Way, such as public-private partnership (PFI). Towards the conclusion

one chapter will attempt to analyze the controversial and fiercely discussed similarity between the Third Way and Thatcherism.

This paper seeks to answer the question whether the Third Way can be described as a complex and consistent ideology comparable with established views such as neoliberalism.

Klíčová slova

Blair, Británie, Třetí cesta, sociální stát, New Labour

Keywords

Third Way, New Labour, Great Britain, welfare state, Tony Blair

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Problematika definície a vymedzenie Tretej cesty.....	10
2.1. Tretia cesta v medzinárodnom kontexte.....	10
2.2. Relevantnosť pojmu Tretia cesta v súčasnom britskom prostredí	12
2.3. Sformovanie New Labour	14
2.4. Základné myšlienky Tretej cesty (Blair, Giddens).....	16
2.5. Všeobecná kritika Tretej cesty	18
3. Teória a rétorika Tretej cesty verzus politika vlády Tonyho Blaira.....	20
3.1. <i>Komunita</i>	21
3.2. <i>Príležitosť pre každého?</i> Školstvo a sociálna spravodlivosť.....	25
3.3. „ <i>Žiadne práva bez povinností</i> “ a sociálna politika.....	34
3.4. Ekonomika a Tretia cesta, Partnerstvo verejného a súkromného sektoru.....	37
4. Tretia cesta a thatcherizmus, konečné víťazstvo thatcherizmu?	40
5. Záver.....	44
6. Pramene a sekundárna literatúra	46
6.1. Publikácie	46
6.2. Články	47
6.3. Príručky	48
6.4. Pramene.....	48
6.5. Štatistické údaje.....	49
Summary	50

1. Úvod

Cieľom tejto práce je pokus o analýzu fenoménu Tretej cesty na britskej politickej scéne v teórii a v praxi. Ide o zaujímavú tému, keďže tento projekt sa v období krízy starej ľavice a univerzálneho sociálneho štátu môže stať inšpiráciou alebo dokonca jedinou alternatívou pre novú demokratickú ľavicu v Európe. Tony Blair a jeho vnútorná politika je so záujmom sledovaná politikmi ostatných krajín, a tak má nepochybne aj svoj celoeurópsky rozmer.

Tretia cesta býva často kritikmi zatracovaná ako účelová, pragmatická politika bez pevného ideologického zázemia. Práca si kladie otázku, či je tento projekt komplexnou a konzistentnou ideológiou, ktorá má potenciál konkurovať v budúcnosti zaužívaným svetonázorom akým je napríklad neoliberalizmus. Pokúsim sa o analýzu konceptu Tretej cesty na prípadovej štúdii vo Veľkej Británii.

V prvej časti práce sa budem venovať Tretej ceste z teoretického hľadiska. Pokúsim sa ju zadefinovať, vymedziť a zasadiť do kontextu britskej politiky. Ďalšie kapitoly prvej časti budú venované základným myšlienkam Tretej cesty z pohľadu hlavného teoretika i praktika tohto projektu, Anthony Giddensa a Tonyho Blaira. V druhej časti práce sa budem venovať vybraným oblastiam vnútornej politiky, kde by sa Tretia cesta mala prejavovať najvýraznejšie. Ide najmä o sociálne otázky ako je školstvo, sociálna spravodlivosť a komunita. Uvedomujem si, že výber relevantných oblastí sa môže zdať subjektívny a aj kvôli požadovanému rozsahu práce je nutne neúplný. Vodítkom pre túto časť práce budú tri hodnoty, ktoré Blair opakovane spomínal ako základ Tretej cesty: *komunita, príležitosť pre každého a žiadne práva bez povinností*. Na záver sa budem venovať ekonomike a jej špecifikám vyplývajúcim z Tretej cesty, akým je napríklad partnerstvo verejného a súkromného sektoru. Posledná kapitola sa nevyhnutne musí venovať často komentovanému a rozdielne interpretovanému vzťahu *Tretia cesta – thatcherizmus*. V závere sa pokúsim na základe predchádzajúcej analýzy posúdiť význam, konzistentnosť a relevantnosť Tretej cesty.

Z metodologického hľadiska sa budem v práci snažiť neustále konfrontovať rétoriku a teoretický základ britskej Tretej cesty s jej kritikmi a oponentmi (v prvej časti), ako aj s praktickou politikou labouristickej vlády poslednej dekády (v druhej časti). Práca je časovo a teritoriálne vymedzená vládou Labouristickej strany v Británii, počnúc už nástupom Tonyho Blaira do čela strany a následným vyvrcholením jej zásadnej modernizácie v roku 1995. Z dôvodu dostupnosti materiálov sa zameriavam hlavne na prvé dve volebné obdobia tejto vlády, t.j. do roku 2005.

Medzi zásadné publikácie pre túto prácu patria Giddensove tituly *Tretia cesta. Obnova sociálnej demokracie* a *Tretia cesta a jej kritici*. Giddens je hlavným ideologickým „guru“ Tretej cesty nie len v Británii, obe jeho knihy sú preto vhodným zdrojom pre pochopenie teoretického základu celej koncepcie. Na druhej strane je nutné si uvedomiť, že Blairova a Giddensova vízia Tretej cesty nie sú zďaleka identické.

Keďže ide o súčasnú tému, pomerne problematické bolo zohnať dostatok podrobnejších podkladov o praktickej politike a jej následné vyhodnotenie. Kľúčovými publikáciami boli zborníky editované Anthony Seldonom (*The Blair Effect, The Blair Effect 2001-2005*) a zborník vyváženej a odbornej kritiky Tretej cesty *The Third Way and beyond* editovaný Sarah Haleovou. Časť týchto materiálov som si zozbierala v priebehu semestrálneho študijného pobytu vo Veľkej Británii. Patrí k nim aj Blairova brožúrka vydaná Fabiánskou spoločnosťou v roku 1998 pod názvom *The Third Way, New Politics for the New Century*. Tento prameň nie je predvolebným dokumentom, Blair sa tu snaží vysvetliť pojem Tretia cesta tak ako ho sám chápe. Veľmi cenným médiom pre prístup k prameňom bol internet, konkrétne hlavne internetová stránka britského ministerského predsedu www.pm.gov.uk. K vládny internetovým stránkam bolo z pochopiteľných príčin nutné pristupovať kriticky. Na vyváženie čerpám tiež z článkov z médií blízkych Konzervatívnej strane (Daily Telegraph, think-tank Bow group). Uvedomujem si však, že vyčerpávajúca analýza a hodnotenie konceptu Tretej cesty v Británii budú možné až s odstupom času, keď budú dostupné a vyčísliteľné výsledky Blairovej politiky.

Táto práca sa pokúsi dospieť k odpovedi na nasledujúce otázky: Čo sa skrýva pod značkou Tretia cesta? Je možné chápať túto politiku ako konzistentný súhrn princípov, ako ucelenú ideológiu? Ide dokonca o nový, dlhodobý konsenzus v britskej politike? Alebo je Tretia cesta len pragmatická kombinácia prvkov sociálnej demokracie a neoliberalizmu v zmysle hesla „whatever works“ (čokoľvek, čo funguje), ktorá nemá vlastný pevný základ? Nebude ľahké zodpovedať tento súbor otázok. Tretia cesta je totiž príliš komplexným projektom nato, aby ho bolo možné ako celok jednoznačne obhajovať alebo odsúdiť.¹

¹ Leggett, Will: Criticism and the future of the Third Way. In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond*. Manchester University Press 2004, s. 193.

2. Problematika definície a vymedzenie Tretej cesty

Tretia cesta nie je novým pojmom posledných dekád. Giddens priznáva, že spojenie označovalo v minulosti dokonca extrémnu pravicu a za studenej vojny samotnú sociálnu demokraciu ako tretiu možnosť medzi americkým trhovým liberalizmom a sovietskym komunizmom. V súčasnosti podľa neho tento pojem zažil znovuzrodenie v politike amerických Demokratov a britských labouristov.²

V britskom týždenníku *The Economist* sa objavil v roku 1998 často citovaný výrok vystihujúci problematiku definície Tretej cesty. „Hľadanie presného významu tejto politickej filozofie je ako zápasenie s nafukovacím panákom. Hneď ako sa zmocníte jednej končatiny, všetok teplý vzduch sa presunie do inej.“³ Podľa hlavného ideológa Tretej cesty, britského sociológa Anthony Giddensa, ide o „spôsob myslenia a politickú prax, ktorá sa snaží prispôsobiť sociálnu demokraciu svetu, ktorý sa v priebehu posledných dvoch až troch dekád zásadne zmenil. Ide o tretiu cestu v zmysle pokusu o predstihnutie starej sociálnej demokracie a neoliberalizmu.“⁴ Pre Blaira je to tretia cesta medzi nekontrolovaným individualizmom a laissez faire na jednej strane a medzi starým spôsobom vládnej intervencie a štátnym korporatizmom (corporatism), ktorý praktizovala stará sociálna demokracia v 60-tych rokoch, na strane druhej.⁵ Obaja pravdepodobne najvýznamnejší muži v histórii novodobej Tretej cesty ju teda definujú nepriamo, ako politickú filozofiu vymedzenú uprostred dvoch iných svetonázorov. Jasné je teda len to, čím Tretia cesta nie je –nie je ani neoliberalizmom, ani starou sociálnou demokraciou. Fakt, že pozitívna definícia neexistuje, nahráva kritikom Tretej cesty. Tí ju často opovržlivo definujú spojením „Čokoľvek, čo funguje“ (‘Whatever Works‘), pričom majú na mysli údajný pragmatizmus v politickej praxi britskej vlády.

2.1. Tretia cesta v medzinárodnom kontexte

Giddens i niektorí ďalší autori zvyknú prezentovať Tretiu cestu ako akýsi nový celosvetový, resp. celoeurópsky trend, ako nevyhnutné prispôsobenie sa sociálnej demokracie dnešnému svetu. Pôvodne Clintonova a Blairova Tretia cesta mala podľa nich inšpirovať

² Giddens, Anthony: *The Third Way and its critics*. Polity Press, Oxford 2000, s. 2.

³ Goldilocks politics, *The Economist* (19 December 1998), s. 47-49 In: Giddens, Anthony: *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Polity Press, Cambridge 1998, s. 7.

⁴ Giddens, Anthony: *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Polity Press, Cambridge 1998, s. 26.

⁵ Seldon, Anthony (ed.): *The Blair Effect*. Little, Brown and Company, London 2001, s. 309.

a posilniť aj európsku sociálnu demokraciu. Napríklad nemecká politologička Karen Schönwalder konštatovala v roku 1998 všeobecný posun k novej ľavici vo svete. Po dekádach konzervatívnej hegemonie vo forme „thatcherizmu“, „reaganomiky“, neokonzervativizmu a neoliberalizmu prišli začiatkom 90-tych rokov Clinton s Blairom s novou sociálnou demokraciou. Napriek tomu, že obaja prebrali veľkú časť dedičstva od svojich konzervatívnych predchodcov, prekvapivo dokázali nadchnúť pre svoj projekt nielen vlastné krajiny. Schönwalder si teda kladie otázku, či nám koniec 90-tych rokov prináša globálny obrat k sociálnej demokracii.⁶ Zlom mal zahájiť Bill Clinton v USA v roku 1992, nasledovali Blair v Británii, Jospin vo Francúzsku a Gerhard Schröder v Nemecku. Avšak tento zdánlivo priaznivý vývoj neznamenal nevyhnutne úspech pre projekt Tretej cesty. Jospin sa od celého projektu dištancoval a presadzoval socialistickejšiu politiku. Schröder sa spočiatku javil byť nadšeným zástancom projektu, spolu s Blairom dokonca v roku 1999 vydali spoločnú proklamáciu „The Third Way/ Die Neue Mitte. Malo ísť o akúsi osnovu pre európsku sociálnu demokraciu, ktorá navrhovala európsky model Tretej cesty. Nemecká varianta Tretej cesty, tzv. „Die Neue Mitte“ bola však len sloganom strany v predvolebnej kampani v roku 1998, nešlo o hlbší komplexný program.⁷ Schröder musel navyše neskôr od tejto spoločnej deklarácie ustúpiť a sľúbiť, že bude viac Jospinom a menej Blairom.⁸ Nemecký minister financií Oscar Lafontaine tiež zareagoval podráždene na Blairovu a Schröderovu deklaráciu. Argumentoval ľavicovo: nie trh, ale demokraticky zvolené vlády majú rozhodovať o budúcnosti nemeckej spoločnosti. Globalizácia je podľa neho výsledkom deregulácie trhu, ktorá vedie k hazardnej ekonomike (casino economy). Fínsky kritik Erkki Tuomioja zas vyhlásil, že Tretia cesta nie je aplikovateľná pre škandinávsky sociálny štát, ktorý je založený na iných základoch.⁹

Skutoční zástancovia Tretej cesty boli aj v údajnom „zlatom období“ 90-tych rokov teda len Clinton a Blair. Dnes už zostal pri moci iba Tony Blair, azda najhorlivejší propagátor tohto projektu. Má preto zmysel skúmať Tretiu cestu ako potenciálnu politickú filozofiu s univerzálnym, resp. medzinárodným významom? Luke Martell tvrdí, že relevantnosť projektu nie je obmedzená len na britskú politickú scénu, pretože Tretia cesta je dobrý politický základ pre sociálnodemokratické strany, ktoré sa potenciálne dostanú do vlády

⁶ Schönwalder, Karen: Clinton- Blair- Schröder, Bessere Zeiten für die neuen Sozialdemokraten? In Unger F, Wehr A, Schönwälder K (eds.): *New Democrats, New Labour, Neue Sozialdemokraten*. Elefant Press, Berlin 1998, predslov.

⁷ Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond. Criticisms, futures, alternatives*. Manchester University Press 2004, s.17.

⁸ Ibidem, s.

⁹ Giddens, Anthony: *The Third Way and its critics...*, s. 8.

v budúcnosti. Tretia cesta má tiež nezanedbateľný vplyv na formovanie politického diskurzu. Vládna pravica je totiž nútená na politiku nastolenú tzv. Novou ľavicou (New Left) reagovať. Podľa Martella je teda fenomén Tretej cesty stále živou témou.¹⁰

Niektorí autori sa napriek tomu domnievajú, že projekt je aplikovateľný len na anglosaský liberálny model sociálneho štátu. Giddens nesúhlasí s kritikou anglosaskej výlučnosti Tretej cesty, tvrdí že projekt čerpal čiastočne z európskych skúseností so sociálnym štátom. Dokonca súhlasí s jednou nemeckou štúdiou, ktorá chápe Tretiu cestu mimoriadne voľne, keď definuje 4 typy „tretích ciest“. Má ísť o trhovo orientovaný model v Británii, holandský model založený na trhu a konsenze, švédsky model reformovaného sociálneho štátu a dokonca francúzsky etatistický model. Giddens zachádza ešte ďalej, keď upresňuje, že vlastne ide o jediný široký prúd myslenia Tretej cesty (v Európe).¹¹ Giddens teda zastáva názor, že stredoľavé strany po celom svete sa snažia o politiku Tretej cesty, aj keď často pod iným termínom (napr. Neue Mitte). Herbert Morisson navrhuje striktniejšiu definíciu: strana usiluje o Tretiu cestu len ak to explicitne o sebe sama prehlási.¹² Napriek Giddensovmu optimistickému pohľadu sú relevantnosť a význam Tretej cesty mimo anglosaský svet zatiaľ minimálne sporné. Táto práca sa preto zameriava takmer výlučne na Tretiu cestu v britskom prostredí.

2.2. Relevantnosť pojmu Tretia cesta v súčasnom britskom prostredí

Skeptici by mohli namietat', že pojem Tretia cesta v Spojenom Kráľovstve už dávno „vyšiel z módy“. Už z elementárnej analýzy prejavov Tonyho Blaira vyplýva, že so skúmaným slovným spojením operoval pravidelne v rokoch 1997-2000, pričom toto spojenie najčastejšie zaznievalo v jeho príspevkoch v roku 1998.¹³ Po roku 2000 ho spomenul len jediný raz, v októbri 2006 v prejave ku kanadsko-britskej obchodnej komore, pričom išlo o medzinárodne -politický kontext, ktorý s touto prácou vôbec nesúvisí.¹⁴ Označenie Tretia

¹⁰ Martell, Luke: Introduction In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond*. Criticisms, futures, alternatives. Manchester University Press 2004, s. 6.

¹¹ Giddens, Anthony: *The Third Way and its critics...*, s. 30-31.

¹² Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 9.

¹³ Pomocou vyhľadávacieho mechanizmu na stránke britského ministerského predsedu som vyhľadala všetky prejavy obsahujúce spojenie „third way“, z celkových 15-tich takýchto prejavov tri pochádzajú z roku 1997, 6 z roku 1998, 2 z roku 1999 a 3 z roku 2000. <http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007.

¹⁴ Speech at Canada-UK Chamber of Commerce lunch , 2006 October, <http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007.

cesta sa v druhej polovici Blairovho vládnutia úplne vytratilo z jeho rétoriky. Aj Andrew Gamble konštatuje, že kritici Tretej cesty vyhrávajú. Už niekoľko rokov je totiž veľmi zriedkavé zaznamenať zmienku o Tretej ceste medzi poprednými politikmi. Dokonca aj politológovia, ktorí ju spopularizovali (Giddens), dnes pripúšťajú, že samotný termín Tretia cesta nie je dôležitý.¹⁵

Znamená to, že pojem už nie je viac relevantný a že ideologický obsah, ktorý označuje neexistuje alebo je už len minulosťou? Táto otázka je v rámci kritického prístupu k danej problematike rozhodne na mieste, aj keď absenciu pojmu Tretia cesta v dnešnej politike je možné snáď uspokojivo vysvetliť. Blair pojem používal najmä v prvom volebnom období pravdepodobne ako chytľavú frázu alebo nálepku, ako súčasť „rebrandingu“ starej Labouristickej strany na New Labour. Ako sa sám vyjadril v labouristickej brožúre o Tretej ceste, „myšlienky potrebujú označenie, aby sa stali známymi a obecné chápanými. Tretia cesta je podľa môjho názoru najlepšou nálepkou pre novú politiku, ktorú progresívne stredoľavé sily vytvárajú v Británii a mimo nej.“¹⁶ Zároveň mu pojem pomáhal legitimizovať radikálnu zmenu stranického kurzu, mohol sa oprieť o Giddensov model novej sociálnej demokracie, popísaný v jeho uznávaných publikáciách práve ako Tretia cesta. Navyše mu tretia cesta v zmysle kombinácie starých nezmenených socialistických hodnôt a nových trhových mechanizmov, ako ju definoval Giddens, pomáhala premostiť priepastný rozdiel v orientácii starej socialistickej Labour a jeho pretvorenej, takmer až neoliberálnej New Labour.

V prvých rokoch používal Blair nálepku Tretia cesta teda mimoriadne často pravdepodobne z „marketingových“ a legitimizačných dôvodov. Sám však význam tejto nálepky občas relativizoval, naznačoval, že ide len o flexibilný názov, za ktorým stoja skutočné a pevné vízie. V januári 1998 sa napríklad vyjadril: „*Dovoľte mi najprv jasne určiť víziu novej britskej vlády: je potrebné nájsť novú, nazvime to tretiu cestu medzi neobmedzeným individualizmom a laissez-faire na jednej strane a intervencionizmom v štýle starej vlády na strane druhej...*“¹⁷ Blair teda nepovažuje označenie Tretia cesta za zásadné

¹⁵ The meaning of the Third Way In Seldon Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect 2001-2005*. Cambridge Gamble, Andrew: University Press, Cambridge 2005, str. 430.

¹⁶ Blair, Tony: *The Third Way, New Politics for the New Century*. Fabian Society, London 1998, s. 1.

¹⁷ Prime Minister's Speeches: Change: A modern Britain in a modern Europe, január 1998, <http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007.

¹⁸ tento koncept vyznávalo ľavé kídlo konzervatívcov za Edwarda Heatha, podporujúce povojnový konsenzus. „One Nation“ prúd bol v strane potlačený po nástupe M. Thatcher do vedenia.

a nemenné pomenovanie pre svoj projekt. Gamble prirovnáva označenie Tretia cesta ku konceptu konzervatívnej strany „One Nation“¹⁸, ktorý mal tiež docieľiť zmenu vnímania Konzervatívnej strany voličmi, mal odstrániť určité dogmy a princípy pevne spojené s touto stranou.¹⁹ Rovnako sa New Labour snažila prostredníctvom pojmu Tretia cesta komunikovať zmenu smerom k voličstvu, posun do politického stredu a záujem o niektoré oblasti tradične pripisované ich konzervatívnym rivalom. Tretia cesta bola teda nálepkou, výstižným sloganom pre radikálnu zmenu straníckej politiky, a preto bolo v prvých rokoch nevyhnutné propagovať nový pojem čo najčastejšie. V súčasnosti už voliči stihli premenu labouristickej strany zaznamenať a akceptovať, preto nie je nutné s touto „najlepšou nálepkou pre novú politiku“ tak frekventovane operovať.

Ďalším z pravdepodobných vysvetlení absencie tohto pojmu v dnešnej politike je príliš úzka prepojenosť Tretej cesty s osobami Clintona a Blaira, pričom prvý z nich opustil Biely dom v roku 2000.²⁰ Tým stratilo spojenie Tretia cesta významného propagátora. Napriek všetkej kritike, pojem v širšom zmysle podľa Gambla stále označuje politiku a predvolebný postoj ľavicových strán, ktorý má v súčasnosti najväčšiu nádej na úspech.²¹

Nie je teda dôležité, či sa samotný pojem Tretia cesta dnes v britskej politike vyskytuje, podstatné je, či sa britská vláda stále drží v mantineloch Giddensovej a Blairovej koncepcie novej sociálnej demokracie, známeho aj ako Tretia cesta. Navyše, pokiaľ skutočne ide o komplexnú a relevantnú politickú ideológiu, definitívne ju zrejme pomenuje s odstupom času až ďalšia generácia politológov či historikov.

2.3. Sformovanie New Labour

Stručná história labouristickej strany je nevyhnutná na pochopenie projektu New Labour ako ideologickej základne politiky Tretej cesty. Nezávislá Labouristická strana, založená v roku 1893, sa v roku 1918 prehlásila za socialistickú stranu, keď sa povestný Článok IV stal súčasťou stanov strany. Článok IV bol vlastne zaviazaním sa k verejnemu vlastníctvu a ako taký zjednotil všetky frakcie, vniesol do strany „politický mýtus“ alebo spoločný základ (common ground).²² V roku 1945 v predvolebnom manifeste „Let Us Face

¹⁹ Gamble, Andrew: The meaning of the Third Way In Seldon Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect...*, s. 432.

²⁰ Ibidem, s. 431.

²¹ Ibidem, s. 437.

²² Jones, Tudor: *Remaking the Labour party, From Gaitskell to Blair*. Routledge, London and New York 1996, s. 13.

the Future“ strana proklamovala zámer vytvoriť Socialistické Spoločenstvo Veľkej Británie (Socialist Commonwealth of Great Britain). V povojnovom období však Labour ako vládna strana upustila od zámeru centrálného plánovania a univerzálneho znárodňovania. Článok IV sa preto stal len formálne proklamovaným cieľom strany bez najmenej šance na implementáciu.²³ Koncom 70-tych rokov sa strana stala radikálne ľavicovou, vyzývala k jednostrannému jadrovému odzbrojeniu a ako taká pripomínala skôr európske komunistické strany než sociálnu demokraciu.

Celkovú modernizáciu labouristickej strany, trvajúcu viac ako dekádu, zahájil už Neil Kinnock, ktorý v roku 1983 vystriedal v čele Labouristov Michaela Foota. John Smith potom pokračoval v roku 1993 napríklad reformou hlasovacieho práva odborov, t.j. zavedením princípu „jeden člen, jeden hlas“ výrazne znížil silný vplyv odborov na stranu. Strana postupne opustila radikálne antimilitantné názory i výzvy k vystúpeniu z Európskej únie. Ani Smith sa však neodvážil siahnuť na citlivú otázku zastaraného Článku IV. K tomu došlo až v roku 1995 pod vedením Tonyho Blaira, ktorý zároveň stranu prekrstil na New Labour. S 36-ročným meškaním po Bad Godesbergu svojho nemeckého partnera SPD v Nemecku, sa labouristická strana stala konečne európskou sociálne demokratickou stranou založenou na liberálnom komunitarianizme, zakotvenom v širokom intelektuálnom dedičstve ľavice.²⁴ Najčastejšie skloňovaným slovom sprevádzajúcim túto zmenu bola práve Tretia cesta – údajná nová ideológia alebo veľká myšlienka New Labour.

Až Blair bol teda prvým labouristickým lídrom od Gaitskella (1959), ktorý otvorene spochybnil význam Článku IV ako formálneho symbolu socialistického zmýšľania strany. Ani v 90-tych rokoch nebolo jednoduché v straníckych štruktúrach obhájiť zmenu tohto anachronického ustanovenia. Dokonca vznikla kampaň za záchranu Článku IV. Blair argumentoval, že verejné vlastníctvo bolo len prostriedkom na dosiahnutie labouristických hodnôt, nikdy nebolo samotným základom straníckej ideológie. Tiež pripomenul, že strana nikdy nezaradila implementáciu tohto článku ako jeden z cieľov do svojho predvolebného programu.²⁵ Po 6-mesačnej kampani sa Blairovi podarilo na zvláštnej straníckej konferencii presadiť nový Článok IV, pričom len 65 % zúčastnených hlasovalo za zmenu. Nový článok, napísaný z veľkej časti samotným Blairom, bol považovaný za prinajmenšom kontroverzný, až heretický dokument. Starý článok formálne zaväzoval stranu k nasledovnému: „*v plnej miere garantovať manuálne či mentálne pracujúcim plody ich práce a ich najspravodlivejšie*

²³The Oxford Companion to the twentieth-century, British Politics, edited by John Ramsden, Oxford University Press 2002, s. 611.

²⁴ Wright, Tony: *Socialisms, old and new*. Routledge, 1996 London, s. 135.

²⁵ Jones T.: *Remaking the Labour party*, s. 140-141.

možné prerozdelenie v rámci spoločného vlastníctva výrobných prostriedkov...²⁶ Hoci tento článok mal v labouristickej histórii väčšinou len proklamatívny charakter, Blairom zásadne zmenený nový dokument znamenal minimálne rétoricky obrat o 180 stupňov. Kontroverzná časť nového Článku IV znie nasledovne: „*Naším cieľom je dynamická ekonomika slúžiaca verejnému záujmu, v ktorej sú nemilosrdná súťaž a podnikateľské prostredie trhu prepojené s prvkami partnerstva a spolupráce, aby vytvorili bohatstvo, ktoré národ potrebuje a príležitosť pre každého na prácu a blahobyť, s úspešným verejným sektorom a vysoko kvalitnými službami, kde podniky kľúčové pre spoločné blaho sú buď vlastnené štátom alebo mu priamo podliehajú.*“²⁷ Záverečnou „šalamúnskou“ definíciou si Blair pripravil priestor pre svoju víziu partnerstva verejného a súkromného sektora.

Súčasná labouristická strana samozrejme nie je ideologicky homogénna. Momentálne majú síce hlavné slovo v strane „Blairits“, to však nevyklučuje do budúcnosti možnosť, že sa ľavicová časť strany opäť dostane do vedenia. Či by bola takáto „demodernizovaná“ labouristická strana v dnešnej Británii zvoliteľná je pomerne nepravdepodobné.

2.4. Základné myšlienky Tretej cesty (Blair, Giddens)

Čo sa vlastne skrýva pod pojmom Tretia cesta? Giddens ho používa k označeniu obrody sociálnej demokracie. Obnovu sociálne demokratických strán považuje dnes za nevyhnutnú z viacerých príčin. Povojnová sociálna demokracia bola sformovaná v kontexte bipolárneho sveta, zdieľala dokonca niektoré z myšlienok komunizmu a hlásila sa k socializmu, ktorý dnes v obcejnejšom rovine v podstate zanikol.²⁸ Revízia starých socialistických doktrín, prispôsobenie sa dnešnej realite a globalizácii bolo nutnosťou. Ďalšou príčinou bola zmena voličskej štruktúry, predovšetkým radikálny úbytok továrenských robotníkov.²⁹ Tento jav, ktorý nebol len britským špecifikom, znamenal znižovanie tradičnej voličskej základne sociálnodemokratických strán. V neposlednom rade bola v prípade labouristov zásadná zmena nutná aj s ohľadom na dlhé obdobie fatálnych volebných neúspechov v rokoch 1979-1997.

²⁶ Článok IV, the original version In <http://www.thecitizen.org.uk/views/clause4.htm>, stránka navštívená 19. 04. 2007.

²⁷ Nový Článok IV, In <http://www.thecitizen.org.uk/views/clause4.htm>, stránka navštívená 19.04. 2007.

²⁸ Giddens, Anthony: *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*. Mladá Fronta, Praha 2001, s. 30.

²⁹ Ibidem, s. 27.

Giddens vo svojej zásadnej publikácii *Tretia cesta. Obnova sociálnej demokracie* navrhuje komplexný program pre modernú strany ľavého streda. Globalizáciu nepovažuje za negatívny jav, naopak, navrhuje odstrániť ekonomický a kultúrny protekcionizmus. Sociálna spravodlivosť má zostať jednou z priorít, ale cieľom nie je rovnosť, pretože rovnosťská politika obmedzuje slobodu jednotlivca. V oblasti sociálneho štátu ďalej navrhuje etický princíp „žiadne práva bez povinností“. Giddens konštatuje úpadok občianskej spoločnosti, stratu zmyslu pre solidaritu, vysokú kriminalitu a rozpad rodiny. Riešenie vidí v budovaní partnerstva štátu a občianskej spoločnosti prostredníctvom budovania komunity. Na lokálnych úrovniach nemá existovať hranica medzi vládou a občianskou spoločnosťou.³⁰ Ďalej sa Giddens venuje v rámci svojho projektu aj národnej identite, decentralizácii štátu a globálnym, či zahraničnopolitickým otázkam. Tieto oblasti sú však mimo rozsah tejto práce. Pokus o politickú alternatívu zasadenú medzi starú sociálnu demokraciu a neoliberalizmus je totiž najviditeľnejší práve vo vnútropolitických oblastiach ekonomiky a sociálneho štátu.

Blair vysvetľuje Tretiu cestu ako zjednotenie dvoch dobrých historických prúdov stredolavého myslenia – demokratického socializmu a liberalizmu. Tieto prúdy sa, žiaľ, od seba v 20. storočí oddelili. Liberáli presadzovali slobodu jednotlivca v rámci trhovej ekonomiky, prioritou sociálnych demokratov bola sociálna spravodlivosť a štát ako hlavný hráč. Tretia cesta je preto podľa Blaira o tradičných hodnotách v zmenenom svete.³¹ Vo svojich prejavoch zvykol zjednodušene tretiu cestu približovať poslucháčom stručnými a výstižnými heslami či sloganmi ako napríklad: „Trhová ekonomika a nie trhová spoločnosť“³², „ekonomická dynamika a sociálna spravodlivosť“³³, alebo „trhové mechanizmy a zároveň vždy vernosť jasným hodnotám - sociálna spravodlivosť, demokracia, spolupráca.“³⁴

Ak môžeme vychádzať z jeho rétoriky, Blair považuje práve partnerstvo obchodu, resp. dynamickej ekonomiky so sociálne spravodlivým štátom za ústredný motív britskej Tretej cesty. Opakovane pritom zmieňuje „základné hodnoty“ (core values), na ktorých je

³⁰ Giddens, Anthony: *Třetí cesta...*, s. 60-72.

³¹ Blair, Tony: *The Third Way...*, s. 1.

³² Civil Service conference speech, 10/1998, <http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007.

³³ Prime Minister's Speeches, 01/1998 - New Britain in the modern world, <http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007.

³⁴ Prime Minister's Speeches, 01/ 2000 - World Economic Forum, Switzerland <http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007.

progresívna stredofavá New Labour založená. Má ísť o rešpektovanie ľudskej bytosti bez rozdielu (equal worth), príležitosť pre všetkých, zodpovednosť a komunitu.³⁵ Vďaka tomuto konštruktú môze Blair v praxi využívať rôzne neoliberálne politické prvky, pričom sa vždy odvolá na pomerne vágne stanovené, údajne zásadné sociálnodemokratické hodnoty. New Labour teda využíva nekonzistentné prostriedky na dosiahnutie konštantných cieľov (kľúčových hodnôt). Inými slovami, hodnoty zostávajú konštantné ako súčasť sociálne demokratickej tradície, zatiaľ čo prostriedky na ich dosiahnutie sa môžu revidovať.³⁶ Viac priestoru sa týmto Blairovým hodnotám a ich kritickej analýze dostane v ďalších kapitolách.

Pokiaľ ide o prepojenie oboch kľúčových osôb Tretej cesty v Británii, Blair a Giddens boli veľmi často dávaní do súvisu najmä v roku 1998, keď im obom vyšli zásadné publikácie na danú tému. Toto prepojenie bolo pre nich vzájomne výhodné, Blair mal za sebou podporu akademika a intelektuála, Giddens si mohol na obálku publikácie *Tretia cesta. Obnova sociálnej demokracie* uviesť: „Tony Giddens, údajne najobľúbenejší intelektuál Tonyho Blaira“.³⁷ Avšak New Labour od Giddensa neprebrala nekriticky úplne všetko. Naopak, pridala vlastný koncept sociálneho vylúčenia (exclusion) a napriek Giddensovým námietkam labouristi trvajú na tom, že rovnosť príležitostí je dostačujúca. Skutočný vplyv Giddensa na Blaira je diskutabilný, keďže Blair jeho dielo využil na podporu politiky, ktorú už predtým praktizoval.³⁸

2.5. Všeobecná kritika Tretej cesty

Bez zachádzania do jednotlivých oblastí politiky je možné vytýčiť niekoľko hlavných prúdov obecnej kritiky Tretej cesty. Kritici z pravého politického spektra zvyknú poukazovať na „dokonalú prázdnotu“ tohto pojmu. Pozastavujú sa nad amorfnosťou celého projektu, ktorý je možný definovať len negatívne, ako vymedzenie starej sociálnej demokracie voči neoliberalizmu. Obviňovanie New Labour z toho, že je pod neoliberálnou zásterkou

³⁵ Tony Blair: *The Third Way...*, s. 3-4.

³⁶ Seldon Anthony: *The Blair Effect...*, s. 561.

³⁷ Giddens, Anthony: *Tretí cesta. Obnova sociální demokracie*, obálka.

³⁸ Morrison D: New Labour, citizenship and discourse of the Third Way In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond*, s. 168.

v skutočnosti stále silne červená, sa ukázalo byť nepresvedčivým.³⁹ Pravicovo zameraným komentátorom teda príliš veľa priestoru na kritiku nezostalo. Preto zvyknú prezentovať Blairov triumf za triumf Margaret Thatcherovej. Michael Novak napríklad napísal, že „železná lady“ zbavila New Labour sterilného a trestajúceho redistribucionizmu na jednej strane a vyčerpávajúceho etatizmu (nanny state) na strane druhej. Poučila Blaira o dôležitosť rastu, príležitosti a stimulov. Len tak mohol Tony Blair triumfovať.⁴⁰ Tento prúd kritiky teda tvrdí, že celá rétorika Tretej cesty je len zastieracím manévrom skutočnej politiky, ktorá je pokračovaním neoliberalizmu a la Thatcher.

Kým pravici pritom vadí v podstate len to, že Blair podľa ich názoru nenazýva svoju politiku pravým menom, ľavicové spektrum roztrpčene prirovnáva Tretiu cestu k „pani Thatcherovej bez kabelky“⁴¹ Vadí im napríklad, že Tretia cesta slúži ako prostriedok pre opustenie politiky znižovania nerovnosti⁴², že pod heslom „Čokoľvek, čo funguje“ sa zavádzajú neoliberálne metódy, ako napríklad spolpatnené štúdium či Private Finance Initiative⁴³. Tretia cesta je podľa nich len šikovným rétorickým pokusom o legitimizovanie faktu, že stredolávové sily podľahli triumfu neoliberalizmu.⁴⁴ Ďalej im prekáža, že sa doprava posunutí labouristi koncentrujú na bohatšie stredné Anglicko, nie na chudobné oblasti na severe. Typická pravicová politika „tough on crime“ (nekompromisný boj proti zločinu) zas ponecháva podľa Dahrendorfa málo miesta pre osobné slobody.⁴⁵

Kritici z Európy obmedzujú význam politiky Tretej cesty na krajiny s veľkou mierou nerovnosti a slabým sociálnym systémom. Pre európske krajiny, kde je sociálny štát dokonalejší a širší, by takáto politika vlastne predstavovala regres.⁴⁶ Anglosaský kritik Stuart Hall na druhej strane upozorňuje, že Tretia cesta predstavuje politiku bez oponentov (adversaries), keďže ponúka akúsi strednú cestu pre každú oblasť.⁴⁷ V britskej politickej kultúre je politika bez jasne proti sebe postavených protivníkov len ťažko predstaviteľná, príkladom toho je aj nezvyklé usporiadanie kresiel v Dolnej snemovni Britského parlamentu, kde poslanci oboch hlavných strán sedia priamo oproti sebe. Hall a ďalší anglosaskí kritici preto pociťujú k akejsi strednej ceste nedôveru.

³⁹ Leggett, Will: In: Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 189.

⁴⁰ Novak, Michael: *Is there a Third Way? Essays on the changing direction of socialist thought*, IEA London 1998, s. 2.

⁴¹ Giddens A: *The Third Way and its critics...* s. 8.

⁴² Goes, Eunice: *Goes E: The Third Way and the politics of community* In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, str. 110.

⁴³ Shaw, Eric: *Private Finance Initiative* In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...* s. 60-72.

⁴⁴ Leggett, Will In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 189.

⁴⁵ Giddens A: *The Third Way and its critics...* s. 23.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 25.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 11.

Kritici teda spochybňujú buď obsah samotného pojmu Tretia cesta, alebo s nevôľou komentujú jeho údajnú nápadnú podobnosť s neoliberalizmom „a la Thatcher“. Zrejme sa ukáže až v budúcnosti, či Blairov projekt obstojí v neustálom porovnávaní s thatcherizmom ako samostatná nová alternatíva.

3. Teória a rétorika Tretej cesty verzus politika vlády Tonyho Blaira

Ďalšia časť práce bude venovaná porovnaniu Blairom proklamovaného teoretického základu Tretej cesty a zodpovedajúcich oblastí praktickej politiky. Podľa brožúrky Fabiánskej spoločnosti „The Third Way“ sú ústredným motívom Tretej cesty už spomínané štyri základné hodnoty (core values), ktoré sú „nevyhnutné pre spravodlivú spoločnosť“⁴⁸: komunita, zodpovednosť, equal worth (rovnosť ľudskej hodnoty / rešpektovanie ľudskej bytosti bez rozdielu) a príležitosť pre každého. Je zaujímavé, že Blair tieto hodnoty zvykol spomínať ako základ pre socializmus v jeho modernej podobe. V úvode knihy Tonyho Wrighta o socializme Blair s autorom súhlasí, že klasická definícia socializmu pomocou štátneho vlastníctva a centrálne plánovanej ekonomiky dnes nie je príliš relevantná. Naopak, základné hodnoty majú byť (dnes) kľúčové. A preto sa New Labour vrátila k svojim údajným koreňom: k sociálnej spravodlivosti, komunite, zodpovednosti a demokracii.⁴⁹ Bude zaujímavé priradiť k vyššie uvedeným „tradičným socialistickým hodnotám“ konkrétnu labouristickú politiku a pokúsiť sa zhodnotiť, do akej miery je politická prax vzhľadom na ne úspešná.

Blairove štyri základné hodnoty sa však nesmú preceňovať, veď ako sám priznáva, „nejde o hodnoty absolútne a i tie najušľachtilejšie z nich môžu byť vo vzájomnom rozpore.“⁵⁰ Pre účely tejto práce však môžu poslúžiť ako osnova odhaľujúca najzásadnejšie oblasti politiky v koncepte Tretej cesty. Posledná kapitola bude potom venovaná ekonomike, predovšetkým partnerstvu verejného a súkromného sektora. V tomto prípade je diskutabilné, či ide len o pragmatický prostriedok k dosahovaniu spomínaných hodnôt, alebo, ako tomu často nasvedčovala Blairova rétorika, o vlajkovú loď vystihujúcu skutočný princíp politiky New Labour.

⁴⁸ Blair T: *The Third Way*...,s. 3.

⁴⁹ Tony Blair In: Wright T: *Socialisms, old and new*. Routledge, 1996 London, predslov.

⁵⁰ Blair T: *The Third Way*...,s. 3.

3.1. Komunita

„Ľudská náтура je založená na spolupráci i na súťaživosti, ľudia sú od prírody nezištní a zároveň sebeckí a egocentrickí. Spoločnosť by nemohla fungovať, keby tomu tak nebolo... Kľúčovou výzvou progresívnej politiky je vhodné partnerstvo štátu a komunity, štát sa musí zamerať na ochranu efektívnych komunit a dobrovoľníckych organizácií a podporovať ich expanziu, reagujúcu na nové potreby.“⁵¹ Takto objasňuje Blair vlastné chápanie pojmu komunita, ktorý je jednou zo štyroch kľúčových hodnôt Tretej cesty.

Odborníci a politológovia sa zhodujú, že identifikovať Blairovu politickú filozofiu je takmer nemožné. Sarah Hale v tejto súvislosti navrhuje, že práve komunitarianizmus by mohol byť politickou filozofiou čiastočne vystihujúcou New Labour. Hlavný teoretik komunitarianizmu, americký sociológ Amitai Etzioni je podľa Blairových vlastných slov jedným z autorov, ktorý ho výrazne ovplyvnil.⁵² Etzioni si zadefinoval tzv. Dobrú spoločnosť (good society), teoretický koncept, ktorý je len nedosiahnuteľným ideálom a má byť cieľom pre spoločnosť. Dobrá spoločnosť sa vyznačuje nasledujúcimi znakmi: správanie sa jeden k druhému nie je len prostriedkom k niečomu, ale má byť konečným cieľom. Dobrá spoločnosť si váži viac vzťah „Ja – Ty“, aj keď uznáva nevyhnutnú a dôležitú úlohu vzťahov „Ja - To“. Základným princípom Dobrej spoločnosti sú teda vzťahy medzi ľuďmi, putá medzi rodinou, priateľmi, komunitou. Nikto sa nemá cítiť vylúčený z takejto komunity, fungujúca komunita je základom Dobrej spoločnosti.⁵³

Etzioni zavrhuje materializmus a vyzdvihuje medziľudské vzťahy. Sám dokonca výslovne zmieňuje Tretiu cestu, ktorá nás má viesť k ideálu „Dobrej spoločnosti“. V Tretej ceste vidí alternatívu pre európske ekonomiky, ktorá im umožní súperiť s konkurenčnými ekonomikami na celosvetovej úrovni bez toho aby sa stali amerikanizovanými, t.j. úplne prepadli materializmu a mamonu. Etzioni ponúka aj praktické rady pre dosiahnutie Dobrej spoločnosti: je nutné podporovať vzájomnosť, dobrovoľníctvo, najrôznejšie aktivity, spoločenské centrá a inštitúcie. Vláda by mala pomáhať komunitám a daňovo ich zvýhodňovať. „Dobrá spoločnosť“ je pre Etzioniho založená na partnerstve troch sektorov – vlády, súkromného sektoru (trh) a komunity. Tieto tri sektory sa majú dopĺňať a nesmú stáť navzájom v opozícii.⁵⁴

⁵¹ Blair T: *The Third Way...*, s. 4.

⁵² Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 88.

⁵³ Etzioni, Amitai: *The third way to a good society*. Demos, London 2000, s. 11.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 14 a 41.

⁵⁵ PM's speech on anti-social behaviour, 28.10.2004, <http://www.pm.gov.uk/output/Page6492.asp>, stránka navštívená 13.04.2007.

Blair spomína tému komunity vo svojich prejavoch mimoriadne často. Komunitu chápe ako základnú jednotku v boji proti zločinu a vandalizmu. Jeho prejavy tematizujú komunity konštantne v tomto duchu: „*Pokiaľ ide o boj proti asociálnemu správaniu v našich komunitách, som viac než optimistom, (...) silné komunity majú ochraňovať zraniteľných a zasadzovať sa o to čo je správne.*“⁵⁵ *Ulice, kde sa rodičia neboja pustiť deti samé do školy, kde grafity, vandalizmus a odpadky nie sú tolerované. Kde prostredie, v ktorom žijeme podporuje zmysel pre miestnu komunitu a vzájomnú zodpovednosť.*⁵⁶ Komunita má byť tiež zárukou elementárnej slušnosti, zdvorilosti a spokojného života v miestnych susedských spoločenstvách. Ďalšou nenahraditeľnou úlohou, ktorú Blair vo svojom pomerne osobnom prejave z roku 2000 komunite pripisuje, je element dobrovoľníckej činnosti, charity a vzájomnej pomoci. „*Komunita je myšlienka, v ktorú úprimne verím. (...) Myslím spokojnosť, jednotlivcov, ktorá je dosiahnuteľná len v slušnej spoločnosti druhých. Rešpekt voči ostatným, zdvorilosť, uvoľnenie miesta pre starších, ďakujem a prosím (.) Moja mama, mala pojazdný stánok s občerstvením. Pomáhanie v miestnej komunite brala ako svoju povinnosť a radosť zároveň.*“⁵⁷ Nie vo všetkom však komunita v minulosti excelovala. Blair pripomína, že moderná komunita je komunita liberálna, a myšlienково otvorená, vo svojom prejave pokračuje: „*Nie všetko zo života minulých generácií by sme však mali preberať. Môj otec napríklad zásadne nesúhlasil s tým, aby mama pracovala. Časť staršej generácie nebola vždy tolerantná k homosexuálom... Chceme spoločnosť s pravidlami a poriadkom, ale tiež spoločnosť bez predsudkov.*“⁵⁸

Premiérova rétorika je konštantná a jednoznačná – komunita ako centrum bezpečia, slušnosti a spokojnosti, komunita a potieranie vandalizmu i pouličného násillia, charita a dobrovoľnícke aktivity, komunita bez predsudkov... Z politického hľadiska je zdôrazňovanie komunity v tomto zmysle pre New Labour pravdepodobne prospešnou stratégiou. Eunice Goes v politike komunity vidí jednu z „veľkých myšlienok“ modernizovanej strany, ktorá

⁵⁶ Speech by the Prime Minister: Improving your local environment, 24. 04. 2001, <http://www.pm.gov.uk/output/Page1588.asp>, stránka navštívená 13.04.2007.

⁵⁷ Prime Minister's Speech to the Women's Institutes' Triennial General Meeting, 7.jún 2000, <http://www.pm.gov.uk/output/Page1526.asp>, stránka navštívená 13.04.2007.

⁵⁸ Ibidem.

slúži na vymedzenie sa voči konzervatívcom a tiež na prihlásenie sa k starým labouristickým hodnotám.⁵⁹

Je však potrebné uvedomiť si, že komunita ako taká nie je vynálezom súčasnej vlády labouristov. V Británii funguje komunita v mimoriadne intenzívnej forme už veľmi dlhý čas. Peter Hall v článku nazvanom Sociálny kapitál popisuje ostrý kontrast upadajúcej americkej a rozvíjajúcej sa britskej občianskej spoločnosti. Tvrdí, že Spojené kráľovstvo malo vždy najhustejšiu sieť občianskej spoločnosti na svete. Napríklad v roku 1991 bolo v krajine 166 503 registrovaných charitatívnych organizácií a ich počet neustále rastie. Dobrovoľnícky sektor je v Británii mimoriadne rozsiahly a živý. V každom menšom mestečku návštevníka z cudziny prekvapia 3-4 charitatívne obchody (napr. Oxfam), v ktorých pracujú výlučne dobrovoľníci. Dobrovoľnícka práca pritom väčšinou vyžaduje priamy kontakt s ostatnými členmi susedskej komunity. Hall popisuje aj kontrastujúcu americkú spoločnosť, v ktorej za posledných 30 rokov jedinci stratili sklony združovať sa, dôverovať si navzájom a zapájať sa do záležitostí komunity. Za jednu z hlavných príčin priepastného rozdielu oboch spoločností pokladá konštantnú podporu britských vlád nasmerovanú do tohto sektora. Už samotná povojnová legislatíva o poskytovaní verejných služieb počítala so zapojením neziskového sektora a dobrovoľníkov.⁶⁰

Ako pristupovali ku komunite konzervatívne vlády? Koncom 90-tych rokov rozvinuli stratégiu „Aktívneho občana“, ktorá sa v praxi prejavila napríklad v projektoch Bezpečné susedské komunity (Neighbourhood watch committees), komisie rodičov na školách, samosprávy v oblastiach sociálneho bývania a v iných charitatívnych aktivitách. Koncept Aktívneho občana priniesol početné výzvy konzervatívnych vlád smerom k jednotlivcom - občanom, aby si uvedomili svoju morálnu povinnosť pomáhať a starať sa o svojich susedov v núdzi.⁶¹ Margaret Thatcherová naštartovala Aktívneho občana svojím prejavom na cirkevnom generálnom zhromaždení v Škótsku v máji 1988: „*Každé sociálne a ekonomické opatrenie, ktoré nie je založené na individuálnej zodpovednosti môže byť len škodlivé. Všetci sme zodpovední za naše vlastné činy. Jednoducho nemôžeme delegovať vykonávanie milosrdenstva a veľkorysosti na druhých.*“⁶² Konzervatívci vytvorili koncept zodpovedného

⁵⁹ Goes E: The Third Way and the politics of community In Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 111.

⁶⁰ Hall P: Social Capital in Britain, *British Journal of Political Science*, Vol. 29, No.3 (Jul 1999), s. 425.

⁶¹ Kearns A: Active citizenship and Urban governance, *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 17, No.1(1992),s. 4 In <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-2754%281992%292%3A17%3A1%3C20%3AACAU%3E2.0.CO%3B2-4>, stránka navštívená 15.04.2007.

⁶² Margaret Thatcher: Christianity and Wealth, Speech to the Church of Scotland General Assembly, May 21,1988, *Modern History Sourcebook* In <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1988thatcher.html>, stránka navštívená 15.04.2007.

jednotlivca, ktorý zveľaďuje vlastné bohatstvo a zároveň je dotlačený morálnym apelom k „aktivite“ a dobročinnosti ako cene za jeho úspech. Čo stálo za týmto prístupom? Kearns vymenúva niekoľko faktorov na pozadí projektu Aktívneho občana. Po prvé, samotná Thatcherová mala silné, kresťanskou výchovou podmienené presvedčenie o nespochybniteľných povinnostiach voči druhému.⁶³ „Aktívny občan“ bol tiež súčasťou stratégie zoštíhliť sociálny štát, znížiť výdaje nasadením dobrovoľníckeho sektora. Ďalším faktorom bola konzervatívna nedôvera k miestnym samosprávam, pomocou dobrovoľníctva a charity sa ich snažili obísť a spoliehať sa na menšie jednotky, ktoré mali možnosť úplne sa vyviazať spod kompetencie lokálnej samosprávy. Dobrovoľnícky sektor sa podľa Kearnsa tiež dal ľahšie ovládať, keďže ako nevolený a neziskový sektor sa do veľkej miery spoliehal na vládne dotácie.⁶⁴ V neposlednom rade koncept Aktívneho občana slúžil ako pozitívny signál v konzervatívnom prezentovaní sa po neslávnom výroku premiérky „Neexistuje nič také ako spoločnosť“⁶⁵ Kladením dôrazu na aktívnych občanov - jednotlivcov sa konzervatívci zároveň efektívne vyhli nenávidenej socialistickej komunitariánskej rétorike.

Zatiaľ čo New Labour zdôrazňuje komunitu na teoretickom základe Etzioniho Dobrej spoločnosti, vládni konzervatívci presadzovali zodpovednosť jednotlivca a morálnu či dokonca kresťanskú povinnosť pomáhať. Labouristi kladú ťažisko svojej politiky na spoluprácu komunit s miestnymi samosprávami, konzervatívci volili aktivizáciu jednotlivcov v rámci menších, ľahšie kontrolovateľných jednotiek. Chceli, aby dobrovoľnícky a neziskový sektor postupne nahradil časť sociálneho štátu, Labouristi komunitu vnímajú ako devízu nezávislú na sociálnom štáte. Toto sú základné rozdiely vo vnímaní komunity u oboch hlavných politických strán.

Ako sa teda príklon k myšlienkam komunitarianizmu odrazil v politickej praxi New Labour? Ako zužitkovali prirodzený britský príklon ku komunitě?

Už v predvolebných dokumentoch New Labour z roku 1997 sa predpokladal vznik Jednotky na podporu aktívnej komunity (Active Community Unit), ktorá mala podporovať dobrovoľnícke práce a aktivity v prospech komunity. Súčasťou tejto koncepcie bolo napríklad

⁶³ O Blairovi je tiež všeobecne známe, že je praktikujúci anglikán. Jeho náboženské presvedčenie mu však nebráni v pomerne liberálnych názoroch napr. v oblastiach práv homosexuálov či tradičnej rodiny.

⁶⁴ Kearns A: Active citizenship..., s. 6.

⁶⁵ Prime minister Margaret Thatcher, talking to Women's Own magazine, October 31 1987 <http://briandeer.com/social/thatcher-society.htm>, stránka navštívená 13.05.2007.

kreditové ohodnotenie za aktivitu v prospech komunity na školách, ktoré malo byť zohľadňované aj pri prijímaní na univerzity, projekt počítal s časovým horizontom do roku 2010. Tieto a iné projekty pracujú s myšlienkou povinnej služby pre komunitu, ktorá aj v súčasnosti rezonuje v britskej politike, či už sa týka mládeže ako cieľovej skupiny, alebo prisťahovalcov, ktorí by mali absolvovať službu v prospech komunity, predtým než im bude udelené britské občianstvo.⁶⁶ New Labour má teda zrejmy príklon k preskriptívnemu komunitarianizmu v zmysle Etzioniho politického plánu na vytvorenie Dobrej spoločnosti. Eunice Goes namieta, že duch komunity nie je možné vytvoriť nariadením zvrchu, od vlády, musí naopak prameniť z morálneho presvedčenia, dialógu, zo vzájomného tlaku v komunite, má byť podmienený výchovou a nie silou zákona.⁶⁷

V roku 2000 bol spustený populárny projekt strážnikov v susedských komunitách. Platení sú miestnymi samosprávami a podľa prieskumov klesla kriminalita v týchto lokalitách o 28 %.⁶⁸ V roku 2003 bola rozbehnutá kampaň Dlhodobu udržateľné komunity (Sustainable Communities). Od roku 2005 prebieha veľká celonárodná kampaň určená na podporu miestnych komunit nazvaná Together we can. Projekt má preklenúť pomyslenú priepasť medzi miestnymi samosprávami a verejnosťou. Členovia komunity majú formulovať čo im vadí a majú sa podieľať na riešení týchto problémov. O tom, že to Blair myslí vážne svedčí aj zriadenie osobitného Ministerstva pre komunity a miestne samosprávy v máji 2006 pod vedením Ruth Kellyovej. Úspechy labouristickej politiky v oblasti komunity bude možné komplexne vyhodnotiť až s časovým odstupom.

3.2. Príležitosť pre každého? Školstvo a sociálna spravodlivosť.

K problematike sociálnej spravodlivosti sa viažu dve z Blairových štyroch zásadných hodnôt – „equal worth“ a príležitosť pre každého.. „Equal worth“ alebo rešpektovanie ľudskej bytosti bez rozdielu, nech je akéhokoľvek pôvodu, viery či rasy, je podľa Blairovej brožúrky základným predpokladom pre sociálnu spravodlivosť. *„Nadanie a snaha musia byť podporované vo všetkých oblastiach a vlády musia rázne zakročiť proti diskriminácii*

⁶⁶ Migrants should volunteer, BBC News, 27.02.2007 – Brown, http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/6399457.stm, stránka navštívená 13.05.2007.

⁶⁷ Goes E: The Third Way and the politics of community In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 109.

⁶⁸ Neighbourhood Warden Scheme, <http://www.communities.gov.uk/index.asp?id=1163526>, stránka navštívená 14.04.2007.

a predsudkom.. ešte musíme prejsť kus cesty, kým budú ľudia posudzovaní len podľa svojich schopností.“⁶⁹ Rešpektovanie ľudí bez rozdielu je síce ušľachtilá hodnota, ale v pátraní po podstate Tretej cesty príliš nepomôže. Antidiskriminačná rétorika nie je výsadou New Labour, ide o štandardnú prax v britskom verejnom živote. Spojené kráľovstvo je v tejto oblasti právom považované za vzorovú krajinu. Politická korektnosť a antidiskriminačné akcie, brožúrky, či upozornenia sú všadeprítomnou a samozrejmovou súčasťou verejného života. Explicitné prihlásenie sa k tejto hodnote má pravdepodobne zdôrazniť liberálny charakter labouristov a ich pozitívny prístup k rasovej, náboženskej a kultúrnej diverzite.

Príležitosť pre každého alebo rovnosť príležitostí (equality of opportunity) je ďalšou z Blairových hodnôt, údajne vychádzajúcich zo socialistickej tradície. Je však možné namietat', že ide o hodnotu zásadne revidovanú. Veľkí britskí labouristickí sociálni demokrati Crosland a Tawney neverili, že rovnosť príležitostí je dostatočná. Oni presadzovali rovné prerozdelenie bohatstva (equality of outcome, equality of wealth), ktoré je pre Blaira i Browna dnes nemysliteľné kvôli filozofickým námietkam a nechuti k zásahom štátu do ekonomiky.⁷⁰ Priblížiť sa k socialistickej vízií rovného prerozdelenia bohatstva by vyžadovalo zaviesť opatrenia ako je napríklad progresívnejšie zdanenie⁷¹, čo by znamenalo trestanie úspešných, vzdelanejších, pracovitejších a talentovaných. Aj Etzioni priznáva, že hoci by bola rovnosť bohatstva ideálna pre Dobrú spoločnosť, z histórie vieme, že sledovanie tohto ideálu nie je zlučiteľné so slobodnou spoločnosťou a flexibilnou ekonomikou. Preto sa musíme uspokojiť s rovnosťou príležitostí, ktorá by mala znamenať rovnaký štartovací bod pre každého jedinca.⁷² Giddens naopak nesúhlasí, v princípe rovnosti príležitostí vidí podporu meritokratickej spoločnosti, ktorá spôsobuje značné nerovnosti a ohrozuje sociálnu súdržnosť. Jedinec, ktorý je nepatrne talentovanejší ako ostatní má podľa neho v meritokracii neporovnateľne vyššie príjmy. A nato, aby mohli títo nepatrne talentovanejší stúpať, musia iní klesať. Zostupná mobilita má za následok nespokojnú triedu vylúčených (excluded). Napríklad sociálna politika by sa podľa neho nemala redukovať len na sociálnu sieť, výhody zo sociálneho zabezpečenia by mali plynúť väčšine spoločnosti.⁷³ V tejto oblasti s ním jeho

⁶⁹ Blair T: *The Third Way...*, s. 3.

⁷⁰ Seldon, Anthony (ed.): *The Blair Effect...*, s. 567.

⁷¹ V súčasnosti je v Británii daň z príjmu s tromi sadzobnými pásmami, príjmy spadajúce do najnižšieho pásma sú zdaňované 22 %-nou sadzobou, pre najvyššie príjmy je po jej znížení M. Thatcherovou v 80-tych rokoch v platnosti sadzba 40%. Podľa http://www.direct.gov.uk/en/MoneyTaxAndBenefits/Taxes/BeginnersGuideToTax/DG_4015566, stránka navštívená 28.04.2007.

⁷² Etzioni, Amitai: *The third way...* s. 41.

⁷³ Giddens A: *Tretí cesta. Obnova sociálnej demokracie...*, s. 88-94.

hlavný spolupropagátor Tretej cesty Tony Blair zásadne nesúhlasí. Podľa neho musí progresívna ľavica bojovať proti veľkej nerovnosti, odovzdávanej z generácie na generáciu, politikou rovnosti príležitostí. Avšak podpora rovnosti príležitostí neznamená slepú uniformitu v sociálnom zabezpečení a v poskytovaní verejných služieb.⁷⁴

New Labour teda prebrala neoliberálny model rovnosti príležitostí, čím zásadne revidovala socialistický koncept univerzálnej rovnosti. Práve sociálna politika sa preto okamžite stala jednou z najkritizovanejších oblastí, ľavicovým kritikom totiž vadí, že sa labouristi príliš nesnažia znížiť priepastné rozdiely medzi bohatými a chudobnými v spoločnosti. Ako sa rovnosť príležitostí premietla do Blairovej politiky? Do akej miery sa labouristická vláda snaží bojovať proti chudobe, proti rozdielom v spoločnosti a s akým výsledkom?

3.2.1. Školstvo

Práve školstvo je oblasťou, v ktorej je fascinujúce pozorovať ako sa princíp rovnosti príležitostí mieša s tradičným britským triednym systémom, ktorý dodnes zďaleka nezanikol. Snaha o reformu špecifického britského systému súkromných a štátnych stredných škôl a zavedenie školného na univerzitách sú dve oblasti, ktoré dôkladne preverili Blairovu rétoriku o rovnosti príležitostí.

„Education, education, education“.⁷⁵ Tak znel volebný slogan New Labour v roku 1997, ktorý pomenúval tri priority novej vlády. Blair a designovaný minister školstva David Blunkett sľúbili skvalitnenie vzdelávania a jeho prispôsobenie potrebám trhu.

Stredné školy

Komplikovaný systém britských stredných škôl je potrebné najprv krátko vysvetliť. Súkromné školy paradoxne nazývané „public schools“ sú od zvyšku systému oddelené takmer neprekonateľnou bariérou finančných možností rodiny, štát ich totiž žiadnym spôsobom nefinancuje. Na prominentnom mieste v rámci spektra štátnych stredných škôl je relatívne nízky počet tzv. „grammar schools“, ktoré bývajú často prirovnávané k stredoeurópskej

⁷⁴ Blair T: *The Third Way...*, s. 3.

⁷⁵ Education, education, education In: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/6564933.stm, stránka navštívená 17.05.2007.

inštitúcií gymnázia. V Británii ich je dnes len 164⁷⁶ a ako jediné si vyberajú svojich žiakov na základe ich schopností a vedomostí, t.j. prijímajú žiakov podľa úspešnosti v skúške „11+“, ktorú žiaci skladajú v 11-tich rokoch. Táto v Británii mimoriadne kontroverzná metóda prijímania na strednú školu sa nazýva „selekcia“. Hoci sú „grammar schools“ výrazne kvalitnejšie, resp. dosahujú neporovnateľné výsledky v GCSE (General Certificate of Secondary Education)⁷⁷, Blair považuje tento systém prijímania žiakov za nevhodný, pretože rozdeľuje výkon 11-ročných detí na úspech a zlyhanie. Okrem toho podľa neho selektívny systém neumožňuje vytvoriť dostatok vysoko vzdelaných pracovných síl, čo je nevyhnutná požiadavka v dnešnom svete. Základným cieľom má byť pritom, aby 80% študentov dosiahli minimálne známku „dobrý“ z piatich predmetov skúšky GSCE.⁷⁸ Grammar schools boli vždy červeným súknom pre ľavé krídlo labouristickej strany, pretože aj vďaka finančným zdrojom na intenzívnu prípravu a súkromných doučovateľov na skúšku 11+ boli vždy zvýhodnené deti z bohatších rodín, čo sa následne výrazne prejavilo v sociálnej štruktúre na týchto školách. Selektívny princíp na základe schopností v tomto veku je ďalším faktorom vnímaným ako problém v labouristických radoch. David Blunkett sľúbil už na labouristickej konferencii v roku 1995: „*toto berte doslovne: žiadna selekcia za labouristickej vlády, či už ústnym skúšaním alebo testom.*“ Tento výrok mu bol neskôr často pripomínaný, keďže vláda dodnes nezrušila grammar schools, hoci vznik nových škôl tohto typu obmedzila zákonom v roku 1998. Existujúcich 164 grammar school však zvýšilo počty prijímaných študentov, takže percento z celkového počtu študentov sa na týchto exkluzívnych štátnych školách napriek vládnemu presvedčeniu o škodlivosti selekcie zvýšilo z 3,8% v roku 1993 na 4,6%.⁷⁹

Najpočetnejší zvyšok spektra štátnych stredných škôl tvoria Blairom vytvorené špecializované školy (specialist schools), ďalej školy sponzorované firmami (foundation schools) a tzv. mestské technické školy (city academies). Základnou myšlienkou za Blairovou reformou štátneho stredného školstva je pôvodne konzervatívny princíp diverzity, ktorý má umožniť rodičom vybrať si z najrôznejších škôl a zameraní, pričom peniaze budú nasledovať počty žiakov, čím sa vytvorí akýsi školský trh. Preto presadzoval špecializáciu existujúcich

⁷⁶ Garner R: Grammar schools thrive despite Labour pledge, The Independent, 21.04.2007 in: <http://education.independent.co.uk/news/article2311303.ece>, stránka navštívená 21.04.2007.

⁷⁷ Najčastejšia skúška skladaná na stredných školách v Británii študentmi vo veku 14-16 rokov. Študenti si môžu zvoliť väčšinu predmetov. Ak majú dobré výsledky, môžu pokračovať v kurzoch vyššej úrovne vedúcich až k „A-levels“ skúške, ktorá je požiadavkou na univerzitné štúdium.

⁷⁸ Blair, Tony: PM's press conference, 23.01.2006 In <http://www.pm.gov.uk/output/Page8938.asp>, stránka navštívená 21.04.2007.

⁷⁹ Grammar schools have expanded, 26.03.2004, In http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/3571387.stm, stránka navštívená 22.04.2007.

škôl, na ktorú za zvýšený ročný príspevok ochotne pristúpilo do roku 2004 viac ako 60% vhodných stredných škôl.

Jeho projekt mestských akadémií je pomerne radikálny pokus o likvidáciu škôl s dlhodobo slabými výsledkami. Takéto školy sa zavrú a namiesto nich sú otvorené technicky zamerané mestské akadémie, sponzorované súkromným investorom. Plánom vlády je do roku 2010 otvoriť 200 takýchto mestských akadémií. Problémom však môže byť, že takéto školy berú menej chudobných študentov, pričom spoľahlivé kritérium na meranie chudoby je percento študentov s nárokom na jedlo zdarma. To by znamenalo, že sa problematické deti len presúvajú do iných štvrtí. Ďalším problémom mestských akadémií ako aj „foundation schools“ je prílišná závislosť na sponzorovi, ktorý často sám určuje aj celé učebné osnovy.⁸⁰ Rodičia si v tomto systéme síce teoreticky môžu slobodne vybrať zo sústavy štátnych stredných škôl s výnimkou grammar school, testy schopností a vedomostí sú tu pritom povolené len pre 10% prijatých študentov (čo je paradoxná situácia najmä u špecializovaných škôl, ktoré nemôžu prijať ten najtalentovanejší „materiál“ na danú špecializáciu), v praxi sú však všetky dobré školy rýchlo preplnené a nakoniec si škola vyberá žiakov. Dôležitá je pritom vzdialenosť bydliska od školy, čo má za následok nárast cien domov pri kvalitných školách. Rodičia si teda de facto kúpia miesto v škole pre svoje deti.⁸¹ Tento element sa vláda snaží odstrániť apelom na školy, aby deti vyberali pomocou zlosovania, čím by sa mala vytvoriť „zdravá“ štruktúra žiakov školy, deti z chudobných rodín, ktoré si nemôžu dovoliť bývať blízko dobrej školy by tak mali aspoň športovú šancu dostať sa do nej. Labouristickí poslanci dúfajú, že stredné školy sa týmto spôsobom aspoň priblížia k vyváženému spektru študentov, bohatých a chudobných, múdrych a menej bystrých, pričom ich pomerné rozloženie by pripomínalo rozloženie v celkovej populácii. To by malo zvýšiť úroveň na všetkých školách a hlavne zamedziť fungovaniu podpriemerných škôl s prevahou nemotivovaných detí a depresívnymi podmienkami.⁸² Nespokojní rodičia z bohatších štvrtí pochopiteľne spisujú petície proti lotériám, kritici predpovedajú naopak zníženie úrovne na lepších školách.

Vládny prístup k strednému školstvu je pomerne nejednoznačný. Chvályhodná je snaha o celkové skvalitnenie stredných škôl aj s pomocou podnikateľského sektora a snaha o zlepšovanie výsledkov v skúškach GCSE, ktorá sa zdá byť úspešná. Pokiaľ ide o rovnosť

⁸⁰ Smithers A: Education In Seldon Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 271.

⁸¹ Ibidem, s. 270.

⁸² No, a return to grammar schools would not increase social mobility, Guardian, 26.01.2007. In: <http://education.guardian.co.uk/schools/comment/story/0,,1999014,00.html>, stránka navštívená 22.04.2007.

príležitostí, labouristi sa ju snažia uniformne poskytnúť deťom až do momentu ukončenia strednej školy bez ohľadu na ich schopnosti a intelektuálne možnosti. Pritom by stačilo zaviesť selektívny prístup alebo klasické prijímacie skúšky na stredné školy, ktoré by znamenali skutočnú rovnosť príležitostí pre 11 ročné deti, hoci by tieto deti vystavili pomerne veľkému stresu. Súčasné riešenie však má za následok nekonzistentný systém prominentných „grammar schools“ a urputný boj rodičov o zvyšné kvalitné stredné školy, ktorý pri zákaze objektívnej formy výberu povedie zrejme k čoraz častejšiemu využitiu absurdnej metódy lotérie.

Ďalšou kapitolou sú súkromné stredné školy alebo izolovaný systém tzv. „public schools“. Blairovej vláde sa nedá uprieť aspoň minimálna snaha o zmenu v tejto oblasti. Jeho cieľom bolo, aby sa štátny sektor stal natoľko kvalitným, že mnoho (bohatých) rodičov by nemalo potrebu hľadať pre svoje deti strednú školu mimo neho. Zároveň bola zrušená koncepcia grantov „assisted places scheme“ z roku 1980, ktorá umožňovala ministerstvu dotovať vybraných žiakov na súkromných školách, čo v praxi znamenalo aj dotovanie súkromných škôl štátom. Objavili sa tiež náznaky, že by sa podmienky pre vstup na univerzitu mali v budúcnosti skomplikovať pre absolventov súkromných škôl. Tento Blairov pokus o transformáciu stredného školstva však zatiaľ nespôsobil pokles počtu študentov na súkromných školách.⁸³

V tejto súvislosti býva často samotný Blair obviňovaný z pokrytectva, keďže jeho vlastné deti chodia do súkromných škôl. Jeho reakciou na túto oprávnenú výčitku je: *„každý rodič urobí pre svoje dieťa to najlepšie podľa svojich možností. Ja som chcel to najlepšie pre svoje deti, každý to chce, je to prirodzený inštinkt rodiča.. Našou úlohou je zdvihnúť úroveň v štátnych školách tak, aby ľudia necítili potrebu posielat' deti do súkromných škôl, ako je tomu napríklad v Londýne.“*⁸⁴

Exkluzívny sektor súkromného školstva má v Británii príliš veľkú tradíciu, aby mohla akákoľvek vláda presadiť výraznejšie zmeny. Tento systém však rozhodne neprispieva k rovnosti príležitostí, naopak udržiava a prehľbuje pretrvávajúce triedne rozvrstvenie britskej spoločnosti. Skvalitňovanie štátneho sektora a možnosť výberu v rámci neho je určite dobrou cestou k čiastočnej náprave stredného školstva, bez selektívneho spôsobu prijímania študentov na stredné školy bude však opäť rozhodovať len „dobrá adresa“, prípadne lotéria.

⁸³ Smithers A: Education In Seldon, Anthony, Kavanagh, Dennis (ed.): *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 272.

⁸⁴ Blair, Tony: PM's press conference, 23.01.2006 In <http://www.pm.gov.uk/output/Page8938.asp>, stránka navštívená 22.04.2007.

3.2.2. Školné na univerzitách

Univerzitné štúdium by malo byť v zmysle rovnosti príležitostí otvorené každému, kto preukáže požadované výsledky a schopnosti. Aký vplyv má na možnosť vysokoškolského štúdia nedávno zavedené školné? Zavedenie školného na vysokých školách bol krok, ku ktorému sa neodhodlala dokonca ani nekompromisná Margaret Thatcherová. Labouristi pod vedením Tonyho Blaira toto nepopulárne opatrenie presadili, pričom museli čeliť rozhorčenému nesúhlasu nielen od oboch hlavných konkurenčných politických strán, ale dokonca aj z vlastných radov.

Hneď pri nástupe do vlády zaviedli Labouristi školné poplatky do výšky maximálne 1000 libier ročne. Pôvodne išlo o opatrenie prijaté v dôsledku podfinancovaného vysokého školstva. Keďže vláda prvé dva roky po nástupe k moci dodržiavala prísnu rozpočtovú disciplínu prebratú od konzervatívcov, nemala príliš inú možnosť ako vysoké školy urýchlene finančne sanovať.⁸⁵ Tieto poplatky boli splatné okamžite a zaťažili najmä chudobnejších študentov a ich rodiny. Rodičia vysokoškolákov totiž platenie dopredu považovali, na rozdiel od súčasného systému, za svoju povinnosť. Situácia od roku 1997 až do roku 2004, kedy bol systém školného zásadne reformovaný, bol teda jednoznačne krokom proti rovnosti príležitostí. Labouristi cítili, že takýto stav nie je ideálny, či už kvôli voličským hlasom nespokojnej nižšej a strednej vrstvy alebo z programových dôvodov. Minister školstva David Blunkett vo februári 2001 prehlásil, že v ďalšom volebnom období sa školné rozhodne nebude zvyšovať. Znovuzvolený Blair bol však nespokojný so školným plateným dopredu (upfront fees) a sám tlačil na reformu. Gordon Brown presadzoval špeciálne zdanenie vysokoškolských absolventov, Blair nakoniec labouristickú stranu získal pre tzv. „top-up fees“ (navýšené poplatky), časovo rozložené školné poplatky s možnosťou financovania pomocou pôžičiek, ktoré by boli splatné až po ukončení štúdia a po dosiahnutí istej platovej úrovne. Odpor z vlastnej strany prinútil Charlesa Clarka, už tretieho ministra školstva po Estelle Morris a Davidovi Blunkettovi, urobiť početné ústupky. Dlh absolventa mal byť napríklad vymazaný po 25 rokoch, študentom z rodín s nízkymi príjmami malo byť školné odpustené alebo financované z grantov. I takto upravený návrh prešiel parlamentom v druhom čítaní len s väčšinou 5 hlasov, pričom labouristi mali v tom čase v dolnej komore väčšinu

⁸⁵ Sturm R: New Labour- New Britain? In: Kastendiek, Rohe, Volle: *Länderbericht Grossbritannien*. Bundeszentrale für politische Bildung, 1998 Bonn, s. 284.

úctyhodných 161 hlasov.⁸⁶ Aj to svedčí o kontroverznosti tejto politiky, ktorá je vo svojej podstate až „ortodoxne“ pravicového charakteru. Výška školného je v súčasnosti asi 3000 libier ročne, pričom študenti mimo EU platia až niekoľkonásobok. Paradoxne je tento systém školného možné interpretovať ako akési menšie zlo. Ak akceptujeme nevyhnutnosť školného ako takého, „top-up fees“ nie sú nevyhnutne v rozpore s princípom rovnosti príležitostí, keďže umožňujú aj chudobným študentom vyštudovať a začať splácať až potom čo sa im nadobudnuté vzdelanie zúročí v podobe dobre platenej práce. Samotný princíp prijímania na vysoké školy na základe dosiahnutých výsledkov v skúške GCSE je meritokratický, kritériom je skutočný výkon a vedomosti študenta. Rovnosť príležitostí tu funguje ukážkovo, otázkou zostáva, prečo tento systém výberu podľa vlády nie je aplikovateľný aj pre sekundárne školstvo.

3.2.3. Sociálna spravodlivosť

Ľavicoví kritici Blaira často kritizujú zato, že sa za jeho vlády neznižujú rozdiely medzi bohatými a chudobnými, ani enormné rozdiely v najnižších a najvyšších platoch. Blair opakovane zdôrazňoval, že jeho starosťou je skôr spodná ako vrchná polovica platového spektra, cieľom je rovnosť príležitostí, nie rovnosť výsledného majetku či platového ohodnotenia. Ešte prozaiickejšie to vyjadril v časopise *Newsnight* v roku 2001: „Zabezpečiť aby David Beckham zarábala menej peňazí nepatrí medzi moje najpálčivejšie problémy“⁸⁷ Blairova politika v oblasti sociálnej spravodlivosti by však napriek tomu mala byť hodnotená pozitívne.

Do tejto oblasti spadá okrem iného jeho cielený boj proti detskej chudobe a chudobe dôchodcov a tiež balík opatrení nazvaný „Príležitosť pre všetkých“. Konzervatívci zanechali spoločnosť v roku 1997 v dramatickom stave. Oproti roku 1979 sa chudoba⁸⁸ zvýšila viac než dvojnásobne, pričom najviac boli postihnuté deti. Británia patrila ku krajinám s najväčšou mierou chudoby a nerovnosti v západnom svete, jej výsledky boli porovnateľné skôr so

⁸⁶ Smihers A: Education In Seldon Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 262-264.

⁸⁷ Cited in Tom Sefton and Holly Sutherland, Inequality and poverty under New Labour, in Hills and Stewart, *A more Equal Society?* In Stewart Kitty: Equality and Social Justice In Seldon Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 327.

⁸⁸ Za chudobné sa považujú domácnosti, ktorých príjem leží pod hranicou 60 % priemerného príjmu v Británii. V roku 2004/2005 činila táto 60% hranica 183 libier týždenne pre domácnosť s dvoma dospelými, pričom táto suma vznikla po odpočítaní daní a nákladov na bývanie. Podľa: <http://www.poverty.org.uk/summary/key%20facts.shtml>, stránka navštívená 28. 04. 2007.

Spojenými štátmi ako s európskymi krajinami. Okrem rôznych demografických a globálnych faktorov zato mohla zásadnou mierou politika Margaret Thatcherovej, ako napríklad zrušenie minimálnej mzdy, väčší význam nepriamych daní a tým väčšie daňové zaťaženie pre chudobných, znižovanie najvyšších daní z príjmu a podobne.⁸⁹ Labouristická vláda sa nezamerala na boj proti rozdielom v spoločnosti, ale na potieranie sociálneho vylúčenia zo spoločnosti. (social exclusion). Riešením má byť predovšetkým práca a zamestnanosť. Medzi mnohé z opatrení patrí napríklad znovuzavedenie minimálnej mzdy, celý balík opatrení na zvýšenie zamestnanosti welfare-to-work a New Deal (podrobnejšie v ďalšej kapitole), rôzne daňové úľavy pre chudobných pracujúcich a pre pracujúce rodiny, aby sa práca vyplatila a podobne.⁹⁰

Aj teoretik Etzioni súhlasí, že Blair s Brownom sú na dobrej ceste k rovnosti príležitostí, opatrenia ako minimálna mzda, či daňové úľavy pre sociálne slabších pracujúcich napomáhajú vytvoriť rovnaký štartovací bod.⁹¹

Blairovou osobnou iniciatívou je boj proti detskej chudobe. Vychádza z logického predpokladu, že deťom vyrastajúcim pod hranicou chudoby od počiatku chýba rovnosť príležitostí. Jeden balík príslušných opatrení sa zameriava na prvé roky života, rozšírenie platenej rodičovskej dovolenky, predškolské zariadenia pre troj- a štvorročné deti zdarma a podobne. Ďalší zahŕňa aktívnu pracovnú politiku a špecializované programy typu New Deal pre samostatne vychovávajúcich rodičov.⁹² Druhou cieľovou skupinou v hľadáči labouristickej vlády sú dôchodcovia. V roku 2004/2005 žilo v Británii 11,4 milióna ľudí pod hranicou chudoby, pričom ide o zníženie o 2,5 milióna oproti roku 1996/97. Práve podiel detí a dôchodcov na celkovej chudobe sa znižuje. Naopak podiel pracujúcich dospelých bez detí žijúcich v chudobe sa nezmenil. Vlode sa síce nepodarilo splniť svoj proklamovaný krátkodobý cieľ znížiť detskú chudobu o štvrtinu, aj tak sa však od roku 1996/97 významne znížil počet detí v chudobných domácnostiach o takmer 1 milión na 3,4 milióna detí.⁹³

Zdá sa, že labouristická politika na poli sociálnej spravodlivosti je konzistentná a pomerne logická. Prioritou je bojovať proti „sociálnemu vylúčeniu“ aktívnou pracovnou politikou. Boj proti chudobe je limitovaný na určité cieľové skupiny, ktoré boli najcitlivejšie na zvyšujúcu sa nerovnosť a chudobu v posledných dekádach.

⁸⁹ Stewart, Kitty: Equality and Social Justice In Seldon Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 306.

⁹⁰ Ibidem, s. 308.

⁹¹ Etzioni A: *The third way to a good society*. Demos, London 2000, s. 41.

⁹² Stewart, Kitty: Equality and Social Justice..., s. 306-327.

⁹³ Podľa <http://www.poverty.org.uk/summary/key%20facts.shtml>, stránka navštívená 28. 04. 2007.

3.3. „Žiadne práva bez povinností“ a sociálna politika

„Naše práva sú odrazom našich povinností: práva a príležitosti bez zodpovednosti vedú k sebeckému a nenásytnosti.“⁹⁴

Zodpovednosť alebo „žiadne práva bez povinností“ je možné považovať za jedno z ústredných hesiel reformovaných labouristov. Kolektív autorov v zborníku Sarah Hale považuje princíp „žiadne práva bez povinností“ za rekurentný motív v projekte Tretej cesty.⁹⁵ V minulosti šlo výlučne o politiku pravice. Dnes jeden z hlavných pilierov Tretej cesty je založený na téze M. Thatcherovej o tom, že tradičný sociálny štát vytvoril „kultúru závislosti, ktorá odnaučila občanov zodpovednosti za vlastný osud a príjem.“⁹⁶ Túto politiku Blair sformoval aj pod vplyvom Billa Clintona inšpirovaný fungovaním sociálneho systému v Spojených štátoch. Princíp „žiadne práva bez povinností“ sa prejavuje najmä v dvoch oblastiach – sociálna politika a tvrdý prístup v boji proti zločinu.

Politika tvrdého prístupu v boji proti zločinu v Británii je súčasťou medzinárodného trestného diskurzu, ktorý je priamo inšpirovaný americkým prístupom nulovej tolerancie. (zero tolerance). Blair píše: „*Kriminálna spravodlivosť je pre Tretiu cestu zásadná. Labouristi sa potrebovali vymaniť z dogmy, že sociálne myslenie oslabuje osobnú zodpovednosť za zločin a trestnú činnosť. Preto je mojim apelom na vládu tvrdý prístup k zločinu a k príčinám zločinu – elektronická databáza kriminálnikov, nová nekompromisná legislatíva proti rasovému násiliu.*“⁹⁷ Labouristi sa teda ujali novej témy, čím sa dostali do kedysi výlučného priestoru pravice.

V oblasti sociálnej politiky je jednou z proklamovaných absolútnych priorít vlády boj proti sociálnemu vylúčeniu (social exclusion). Sociálne vylúčenie je relatívne nový pojem v britskej politike, ktorý pochádza z terminológie Európskej únie. Hneď v decembri 1997 samotný premiér založil Jednotku na boj so sociálnym vylúčením (Social exclusion unit). Leták tejto inštitúcie definuje pojem nasledovne: „sociálne vylúčenie je krátke označenie toho, čo sa môže stať, keď jednotlivci alebo oblasti trpia kombináciou problémov ako sú nezamestnanosť, nekvalifikovanosť, nízky príjem, chudobné bývanie, vysoká zločinnosť,

⁹⁴ Blair, Tony: *The Third Way...*, s. 4.

⁹⁵ Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond*, s. 195.

⁹⁶ Sturm R: New Labour- New Britain? In: Kastendiek, Rohe, Volle: *Länderbericht Grossbritannien...*s. 281.

⁹⁷ Blair T: *The Third Way...*,s. 14.

chatrné zdravie a rodinné problémy.⁹⁸ Receptom na potieranie sociálneho vylúčenia má byť práca. Samotní vylúčení musia aktívne spolupracovať, vláda im poskytne príležitosti na vzdelanie, ale na druhej strane ukladá povinnosť využiť poskytnuté príležitosti, a povinnosť aktívne sa snažiť pomôcť si sám v rámci nastavených parametrov, t.j. v medziach zákona.

Táto aktívna pracovná politika bola ako jedna z mála oblastí dokonca uvedená v spoločnom manifeste SPD a New Labour z roku 1999. Európskej ľavici je smerovaný nasledujúci odsek o aktívnej politike pracovného trhu: „*štát musí byť aktívnym agentom proti nezamestnanosti, pracovať musí byť výrazne výhodnejšie ako nepracovať, čiastočný úväzok alebo slabo platená práca je lepšia ako žiadna, lebo pomáha preklenúť prechod medzi nezamestnanosťou a zamestnaním.*“⁹⁹ Práve v tejto oblasti sa Blair inšpiroval americkým sociálnym systémom, i keď ho prebral v podstatne miernejšej forme. V USA už od 80-tych rokov dominuje program „welfare-to-work“ alebo „workfare“, pričom ide skôr o pracovný ako o sociálny systém. Základným princípom je, že poberatelia dávok sa majú čo najskôr vrátiť na pracovný trh, žiadne vzdelávacie a rekvalifikačné kurzy im pred nástupom do práce poskytnuté nie sú. Práca je prvoradá, nech je akákoľvek, pretože každá práca je lepšia ako sociálne dávky.¹⁰⁰ Kritici namietajú, že tento systém nerieši chudobu a sociálne rozdiely. Nezamestnaní získajú väčšinou slabo platenú prácu, tzv. „Mc Jobs“ na celý život, alebo je práca je len priepustkou k ďalším sociálnym dávkam.¹⁰¹

V britskej miernejšej verzii je program „welfare-to-work“ koncipovaný ako politika „cukru a biča“. „Cukor“ sú rôzne opatrenia, ktoré majú urobiť slabo platené miesta zaujímavejšími (minimálna mzda, daňové úľavy pre pracujúce rodiny), „bič“ predstavuje tzv. New Deal, ktorý je považovaný za základný kameň labouristickej sociálnej reformy.¹⁰² Najzásadnejšia časť New Dealu je zameraná na nezamestnaných vo veku 18-24 rokov. Ich účasť na programe je takmer povinná, keďže v prípade odmietnutia spolupráce sú im dávky v nezamestnanosti skrátené až o 40 % (nikdy však nie sú úplne pozastavené ako v USA). Prvé štyri mesiace v nezamestnanosti majú mladí nezamestnaní prideleného profesionálneho poradcu, ktorý im pomáha hľadať si prácu. Po tomto období majú povinnosť vybrať si medzi dotovaným pracovným miestom, prácou v dobrovoľníckom sektore, environmentálnou prácou

⁹⁸ Fairclough, Norman: *New Labour, New Language?* Routledge, London and New York 2000, s. 52.

⁹⁹ Blair T, Schröder G: *Europe: The Third Way / Die Neue Mitte* In Chadwick Andrew, Heffernan Richard a kol: *The New Labour Reader*. Polity Press, Cambridge 2003, s. 114.

¹⁰⁰ Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 33.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 36.

¹⁰² *Ibidem*, s. 32.

alebo denným vzdelávacím programom.¹⁰³ Adam Bogdanor, významná osobnosť z think-tanku Bow Group, ktorý je názorovo blízky Konzervatívnej strane, celý program New Deal nekompromisne kritizuje. Vadí mu, že len jedna zo štyroch možností je skutočným zapojením sa do pracovného sveta (dotované pracovné miesto), pričom v júni roku 2001 využíval túto možnosť len jeden z dvadsiatich účastníkov programu New Deal. Najpopulárnejšou možnosťou v roku 2001 bol denný vzdelávací program, ktorý si vybralo až 40 % zúčastnených. Bogdanor tvrdí, že táto možnosť je zbytočne drahá a vzdelávanie pod vedením štátu je neefektívne, keďže ten nevie po akom vzdelaní je na trhu práve dopyt. Ďalšia vlna jeho kritiky smeruje na samotné zameranie New Deal-u, 86% financií v programe New Deal šlo v roku 2001 na mladých ľuďí, pričom tí tvoria len 16% dlhodobo nezamestnaných.¹⁰⁴ Skrátka Bogdanor považuje New Deal za príliš drahý a neefektívny program, pričom ako alternatívu navrhuje prísnejší a nekompromisný americký model „workfare“, v ktorom by jedinou možnosťou ako zabrániť zastaveniu dávok v nezamestnanosti bolo zapojenie sa do pracovného trhu, prípadne práca pre komunitu ako krajná možnosť. Bogdanor však zo svojho konzervatívne pravicového pohľadu neberie do úvahy pozitívne hodnoty, ktoré účastníci New Deal-u vytvoria v rámci environmentálnych či dobrovoľníckych prác, ani pozitívny vplyv vzdelávania sa na ich dôstojnosť a proces začleňovania sa do spoločnosti. Zameranie programu na mladých nezamestnaných sa pravdepodobne ukáže byť výbornou investíciou do budúcnosti, keďže práve mladý človek si musí vytvoriť pracovné návyky od počiatku, v opačnom prípade ich získa už len ťažko. Sarah Hale hodnotí New Deal naopak pomerne pozitívne. Znížili sa náklady na sociálne dávky, narástla zamestnanosť, i keď vplyv New Dealu na tento pozitívny trend je diskutabilný, hlavným faktorom bez pochyby bola rastúca ekonomika a tvorba nových pracovných miest.¹⁰⁵ Program nie je jednoznačne úspechom, keďže nemá vplyv na znižovanie sociálnej nerovnosti. 25 % účastníkov si nájde len krátkodobú prácu, 80 % vzdelávaných nedokončí kurzy a tí čo získajú nedotované pracovné miesta skončia väčšinou v najnižšie platených odvetviach.¹⁰⁶

Napriek všetkej kritike, faktom ostáva, že nezamestnanosť v Spojenom Kráľovstve od nástupu labouristov k moci výrazne klesla a dnes sa pohybuje stabilne okolo 5,5 %, situácia sa výrazne nezhoršila ani po otvorení pracovného trhu pre nové členské štáty Európskej únie.

¹⁰³ Bogdanor, Adam: *Welfare that Works*. s. 21, www.bowgroup.org/harriercollectionitems/welfare.pdf, stránka navštívená 28. 04. 2007.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 22, 23.

¹⁰⁵ Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond...*, s. 38.

¹⁰⁶ *Ibidem*, s. 38.

Politika „cukru a biča“ presne kopíruje princíp „žiadne práva bez povinností“, všetci majú povinnosť pracovať alebo sa o to aspoň aktívne snažiť, začo im štát garantuje minimálnu mzdu, úľavy na daniach, asistenciu pri hľadaní práce, vzdelávacie programy a podobne. Zdá sa, že sociálna politika je v Británii nastavená primerane, prísnejší model po vzore Spojených štátov by primárne sledoval ekonomickú efektivitu, zatiaľ čo Blairova vláda minimálne rétoricky označuje za motor svojej sociálnej politiky boj proti sociálnemu vylúčeniu (social exclusion).

3.4. Ekonomika a Tretia cesta, Partnerstvo verejného a súkromného sektoru

„Je znakom úplnej premeny britskej politiky, že sa dnes môžeme prehlásiť za stranu (zdravej) ekonomiky, zatiaľ čo konzervatívci sú pre ňu naopak hrozbou.“¹⁰⁷

Tony Blair, 2005

Je pravdou, že Konzervatívna strana, ktorá bola vo vláde po dobu dvoch tretín minulého storočia, bola tradične vnímaná ako strana ekonomicky mimoriadne kompetentná. Neplatí to však od tzv. „Čiernej stredy“ v roku 1992, kedy bola Británia za vlády Johna Majora nútená zahanbujúco opustiť Európsky mechanizmus výmenných kurzov ERM. Tandem Brown a Blair a ich pôsobenie na poli ekonomiky býva hodnotené prevažne pozitívne, čomu nahráva stabilná nezamestnanosť, slušný ekonomický rast a relatívne nízka a stabilná inflácia. Najmä v poslednom volebnom období sa však množia aj kritické hlasy z pravicového spektra politikov a komentátorov.

V prvom volebnom období si minister financií Gordon Brown budoval reputáciu v podnikateľskom prostredí, prvé dva rozpočty dodržiaval striktné predvolebné sľuby a mantinely prebraté z posledných rozpočtov konzervatívcov. Hneď po nástupe do funkcie v máji 1997 nečakane udelil nezávislosť centrálnej banke (Bank of England), ktorá odvtedy sama určuje úrokové sadzby. Tie sú v posledných rokoch rekordne nízke, 3,5% sadzba v roku 2003 bola najnižšia za posledných takmer 50 rokov, pričom ukotvením inflácie má banka pod kontrolou aj prípadné inflačné tlaky. Následkom týchto krokov sa Londýnske a svetové finančné centrum City prestalo obávať inflačnej politiky a politiky vysokých výdavkov zo strany novej vlády.¹⁰⁸ V prvom volebnom období si Brown striktnou fiškálnou disciplínou

¹⁰⁷ Prejav Tonyho Blaira, Wharf complex, 14.04.2005 In Taylor, Robert: Mr Blair's British Business Model / capital and labour in flexible markets In Seldon, Anthony, Kavanagh, Dennis (ed.): *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 184.

¹⁰⁸ Sturm R: New Labour- New Britain? In: Kastendiek, Rohe, Volle: *Länderbericht Grossbritannien...*s. 280.

vytváral priestor na následné zvýšenie výdavkov verejných financií, ktoré bolo potom v druhom období nasmerované predovšetkým do zdravotníctva a školstva. Brown v tejto prvej fáze ozdravil verejné financie napríklad nepriamym zvýšením daní, tým že zrušil úľavu z daní z dividend, prídavky pre manželské páry, príspevok na úroky z hypoték a podobne. Tiež zaviedol tzv. „windfall tax“, daň z neprimerane vysokých ziskov, ktorá bola zacielená hlavne na prémie a platy predstavenstva podnikov privatizovaných ešte za konzervatívcoch za mimoriadne výhodných podmienok. Táto daň priniesla do rozpočtu 5,2 miliardy libier.¹⁰⁹ Jeho kreatívne hospodárenie prinieslo aj nahradenie prídavkov na deti daňovými úľavami pre pracujúce rodiny alebo využívanie výnosov z národnej lotérie na vyrovnaný rozpočet.¹¹⁰

V druhom volebnom období nasledovalo avizované zvýšenie výdavkov verejných financií smerujúcich do školstva a zdravotníctva a s tým spojené otvorené zvýšenie daní prostredníctvom zvýšenia zdravotného poistenia. David Smith kriticky komentuje Brownovu premenu: „zo „železného kancelára“ sa stal rozhadzovačný minister financií podobný jeho labouristickým predchodcom.“¹¹¹ Okrem toho tvrdí, že od roku 1997 nešlo o Brownov ekonomický zázrak, ale o dôsledok dobre naštartovanej ekonomiky a makroekonomickej stability, ktorej základy položil už výstup Británie z ERM.¹¹² Napriek kritike bola práve ekonomika jednou z oblastí, ktorá labouristom pomohla vyhrať tretie všeobecné voľby za sebou v roku 2005.

Za najpríznačnejší prvok Tretej cesty v oblasti ekonomiky je možné pokladať partnerstvo verejného a súkromného sektora. V labouristickom predvolebnom manifeste z roku 1997 stojí: „Naštartovanie PFI (Private Finance Initiative): Labour je priekopníkom v zavádzaní partnerstva verejného a súkromného sektora. Boli to predovšetkým labouristické miestne samosprávy, ktoré sa o tieto partnerstvá snažili na miestnej úrovni. Labouristická vláda prekoná problémy spojené s PFI na celoštátnej úrovni.“¹¹³ Blair si napokon už v spomínanom novom Článku IV stanov Labouristickej strany nechal priestor pre túto politiku strednej cesty –stredná cesta medzi klasickou privatizáciou verejných podnikov a štátom ako výlučným poskytovateľom verejných služieb. V Článku IV hovorí namiesto pôvodného labouristického znárodňovania o „vysoko kvalitných službách, kde podniky kľúčové pre spoločné blaho sú buď vlastnené štátom alebo mu priamo podliehajú“ (viď str.

¹⁰⁹ Smith, David: The Treasury and Economic Policy. In In Seldon, Anthony, Kavanagh, Dennis (ed.): *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 170.

¹¹⁰ Sturm R: New Labour- New Britain? In: Kastendiek, Rohe, Volle: *Länderbericht Grossbritannien...*s. 280.

¹¹¹ Smith, David: The Treasury and Economic Policy. In In Seldon, Anthony, Kavanagh, Dennis (ed.): *The Blair Effect 2001-2005...*, s. 173.

¹¹² Ibidem, s. 178.

¹¹³ Labour Party Manifesto, všeobecné voľby 1997, In: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/lab97.htm>, stránka navštívená 01.05.2007.

7) I podľa Erica Shawa je PFI kľúčovým prvkom vládnej stratégie na zabezpečovanie moderných kvalitných verejných služieb.¹¹⁴ PFI znamená, že štát zostáva zodpovedný za verejné služby, ktorých výkon deleguje na poskytovateľov zo súkromného sektoru.¹¹⁵ Tento prístup bol za Blairovej vlády aplikovaný v zdravotníctve („foundation hospitals“), školstve (mestské akadémie) i v doprave (londýnske metro).

Ako sa partnerstvo súkromného a verejného sektora v poskytovaní verejných služieb osvedčilo v praxi? Výsledok zostáva stále pomerne kontroverzný a jednoznačné hodnotenie týchto iniciatív je zatiaľ problematické. Eric Shaw medzi výhody zaraďuje minimalizáciu nákladov vďaka súťaži v súkromnom sektore a využitie inovácie a manažérskych schopností, pričom má súkromný sektor navyše získať cenné skúsenosti. Pre vládu by malo ísť o pomerne výhodný postup, keďže investície do nových zariadení a s tým spojené pôžičky preberajú súkromné firmy. Vláda im pravidelne spláca, čo umožňuje napríklad rozmach zdravotníctva pri relatívne obmedzených výdavkoch. Na druhej strane Shaw vymenúva nedostatky PFI. Efektivita a finančné výhody nie sú ani v súkromnom sektore úplne zaručené, keďže trh je nedokonalý a v praxi sa niekoľko veľkých firiem uchádza o všetky vládne zákazky. Problematická je tiež viazanosť zmlúv so súkromným vykonávateľom služieb, čo obmedzuje okamžitú rozhodovaciu právomoc vlády. V neposlednom rade sú významné transakčné náklady, ktoré vláda musí vynaložiť na kontrolu vykonávaných služieb, na manažérov, právnikov a podobne.¹¹⁶ Napríklad v roku 2004 komentátori denníka Guardian upozorňovali, že firma Jarvis, ktorá má 10% podiel na celkovom objeme celoštátnych „PFI“ partnerstiev sa blíži k bankrotu. Ak by zbankrotovala, odrazí sa to na službách a na komunitách, ktoré budú trpieť. V opačnom prípade by štát sanoval túto súkromnú firmu, čo by podľa nich znamenalo, že firmy zapojené do PFI majú neprimerane vysoké zisky pri minimálnom riziku, keďže to za ne do veľkej miery preberá štát.¹¹⁷ Napríklad v prípade „foundation hospitals“, ktorých vznik Blair presadil len veľmi obtiažne, existujú obavy, že lekárska starostlivosť v rámci NHS sa postupne začne podriaďovať pravidlám trhu a prestane byť financovaná prevažne z daní. Kontrola kvality poskytovaných služieb je niekedy problematická, ako sa ukázalo v prípade nekvalitných služieb nadačnej nemocnice v Carlisle. Blairov hovorca tento prípad

¹¹⁴ Verejnými službami sa Británií myslia nasledujúce 4 oblasti: školstvo, zdravotníctvo, doprava a oblasť spadajúca pod ministerstvo vnútra.

¹¹⁵ Shaw, Eric: Private Finance Initiative In Hale Sarah a kol.: *The Third Way and beyond..* s. 64.

¹¹⁶ Ibidem, s. 70-71.

¹¹⁷ Allyson Pollock and David : We are left footing the PFI bill, Guardian 27.07.04. In: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1269640,00.html>, stránka navštívená 01.05.07.

¹¹⁶ Press Briefing: 11am Monday 9 July 2001, <http://www.pm.gov.uk/output/page2126.asp>, stránka navštívená 01.05.2007.

¹¹⁷ Fairclough, Norman: *New Labour, New Language?* ... s. 72.

okomentoval nasledovne: „*súkromný sektor nám umožnil rozbehnúť najrozsiahlejší program výstavby nemocníc v histórii NHS. Obrovský počet nemocníc sa práve teraz stavia, a toto všetko by nebolo možné, keby nebolo súkromných financií v rámci schémy PFI (..) avšak všetky PFI kontrakty by mali mať zmluvne definované štandardy (poskytovaných služieb).*“¹¹⁸

Partnerstvo verejného a súkromného sektora je zaujímavým pokusom nájsť zlatú strednú cestu medzi privatizovanými a štátnymi strategickými podnikmi. Dokonale vystihuje myšlienku Tretej cesty a snahu New Labour prezentovať sa ako strana ľavého streda, moderná a naklonená podnikaniu, ale i sociálne cítiaca. Zároveň ide konzistentne prezentovanú a sledovanú politiku, ktorú Blair do Tretej cesty nepriamo zaradil už pri písaní Článku IV stanov strany v roku 1995. Minimálne na poli ekonomiky je partnerstvo oboch sektorov vlajkovou loďou Blairovej a Brownovej vlády. Až čas ukáže, do akej miery je tento veľký, priekopnícky, celoštátne realizovaný projekt úspešný.

4. Tretia cesta a thatcherizmus, konečné víťazstvo thatcherizmu?

Tretia cesta je projekt, ktorým sa New Labour snaží vymedziť voči starej Labouristickej strane i voči thatcherizmu. Napriek tomu je nápadná podobnosť Blairovej Tretej cesty a thatcherizmu stále živo diskutovanou témou akademického i politického diskurzu.

Podľa Fairclougha je New Labour post-thatcheritská, thatcherizmus berie ako východiskový bod, pričom uznáva časť jeho prvkov a snaží sa ho prekonať v iných.¹¹⁹ Sturm sa domnieva, že reformovaní labouristi ekonomicky zachovali status quo, v hospodárskej a sociálnej oblasti sa od konzervatívcoch tiež príliš nelíšia, jediný zásadný rozdiel medzi oboma stranami pri moci je v prístupe k ústavnej reforme. New Labour totiž postupne nahľadáva Westminsterský model a približuje sa ku kontinentálnemu systému.¹²⁰ Niektorí autori uznávajú, že v oblasti praktickej politiky sa thatcherizmus od Tretej cesty príliš nelíši, vidia však markantný rozdiel v ideologickom a myšlienkovom pozadí, ktoré za labouristickou

¹²⁰ Sturm R: New Labour- New Britain? In: Kastendiek, Rohe, Volle: *Länderbericht Grossbritannien...*s. 284.

politikou stojí. Pre Blaira majú byť procesy v trhovom hospodárstve len prostriedkom, nie zmyslom jeho politiky ako za Margaret Thatcherovej.¹²¹ Rozdiel je vraj značný aj v ich vnímaní spoločnosti. Thatcherová zvykla napríklad fenomén bezdomovectva a nezamestnanosti interpretovať ako individuálne údery osudu. Blair prízvukuje zodpovednosť celej spoločnosti prekonať spoločenskú priepasť.¹²² Jedine Giddens pochopiteľne nevidí Blairov úspech ako potvrdenie triumfu thatcherizmu, ale naopak ako jeho zlyhanie. Podľa neho bol totiž thatcherizmus chybný, lebo popri snahe modernizovať ekonomiku sa snažil „demodernizovať“ iné oblasti, ako napr. rodinu.¹²³

Rozsah tejto práce neumožňuje hlbšiu analýzu rozdielov a podobností oboch spomínaných konceptov, napriek tomu je na mieste aspoň ich stručné porovnanie v skúmanej oblasti. V oblasti sociálneho štátu je možné identifikovať štyri zásadné znaky politiky konzervatívcov v období rokov 1979 -1997: snaha kontrolovať verejné výdaje, privatizácia, obmedzenie univerzálnych sociálnych dávok (targeting) a narastajúca príjmová nerovnosť.¹²⁴

Kontrola verejných výdavkov sa paradoxne konzervatívcom príliš nedarila. Tvorili totiž konštantne približne jednu štvrtinu hrubého domáceho produktu, čo predstavovalo rovnaký objem výdavkov, ako tomu bolo u labouristických vlád spreď roku 1979, i keď v tomto prípade viac financií smerovalo do zdravotníctva na úkor bývania a školstva. Margaret Thatcherová sa síce snažila výdavky obmedziť, ale prekážkou bol stúpajúci počet poberateľov sociálnych dávok v dôsledku rastúcej nezamestnanosti a starnúcej populácie, ako aj mimoriadna obľúbenosť verejných služieb. Väčšina Britov bola dokonca podľa prieskumov ochotná platiť vyššie dane, ak by to skvalitnilo verejné služby.¹²⁵

New Labour sa spočiatku snažila zbaviť nálepky strany, ktorá sa riadi princípom „tax and spend“, prvé dva roky preto vláda zachovala rovnako striktnú kontrolu verejných výdajov ako jej predchodcovia. Postupne sa zamerali na zvýšenie výdajov v oblasti školstva a zdravotníctva, ktoré Brown spočiatku šikovne financoval pomocou spomínanej „windfall tax“ a iných kreatívnych ekonomických úprav. V druhom a treťom volebnom období sa však vláda od striktnej finančnej disciplíny mierne odklonila. Kým v roku 1997/98 boli verejné výdavky 320 miliárd libier, v roku 2007/08 by mali predstavovať asi 580 miliárd libier.¹²⁶ Tento zdanlivo markantný rozdiel je však nutné interpretovať korektne. 320 miliárd libier by

¹²¹ Kenny and Smith: (Mis)understanding Blair, *Political Quarterly* 1997 In *Ibidem*, s. 280.

¹²² *Ibidem*, s. 277.

¹²³ Giddens, Anthony In Novak, Michael: *Is there a Third Way?*, s. 27.

¹²⁴ Hills, John: *Thatcherism, New Labour and the Welfare State*. 08/1998, s. 1. In: <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/Paper13.pdf>, stránka navštívená 03.05.2007.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 7.

¹²⁶ Ten years on, Brown's promises are looking hollow, *Daily Telegraph* on 4 December 2006.

v roku 2005 malo hodnotu približne 500 miliárd libier.¹²⁷ V roku 2006 by bola táto hodnota ešte o čosi vyššia. V porovnaní s odhadovanými verejnými výdavkami pre rok 2007/2008 (580miliárd) teda nedošlo ani v treťom období labouristickej vlády k mimoriadne zásadnému zvýšeniu verejných výdavkov.

Posledné konzervatívne vlády sa snažili zvýšiť rolu súkromného sektoru v Británii. Medzi najvýznamnejšie príklady patrí iniciatíva „Právo na kúpu“ za odkupovanie sociálnych bytov od obcí a miestnych samospráv, súkromné penzijné fondy, a rozmáhajúce sa súkromné domovy dôchodcov. Zaujímavé je, že súkromný sektor sa za konzervatívnych vlád v školstve ani v zdravotníctve príliš nepresadil, hoci v oboch sektoroch bola podporovaná súťaž medzi jednotlivými štátnymi inštitúciami.¹²⁸ Blairova vláda rozmach súkromného sektoru nenazýva privatizáciou, ale verejno-súkromným partnerstvom. De jure naďalej zabezpečuje verejné služby štát, de facto sa súkromný sektor za súčasnej vlády etabloval vo všetkých oblastiach verejných služieb. Je možné tvrdiť, že Tretia cesta v praxi zachádza v tejto oblasti ešte ďalej ako thatcherizmus, aj keď pritom používa inú metódu a rétoriku.

Univerzálny sociálny štát bol víziou starej ľavice, nová pravica i nová ľavica presadzujú cieľené prerozdelenie sociálneho zabezpečenia len tým, ktorí sú nato odkázaní. Thatcherizmus presadzoval prídavky vyplácané v závislosti na výške príjmu (means-tested benefits), v praxi to platilo najmä v oblasti sociálneho bývania, menej už v zdravotníctve.¹²⁹ Blairova vláda tu zašla opäť ešte ďalej, sociálne zabezpečenie jasne preferuje niektoré skupiny obyvateľstva (deti, dôchodcovia), za sociálne dávky vyžaduje vláda rôzne povinnosti, školné na univerzitách a prípadné príspevky či pôžičky sú tiež založené na finančnej situácii študenta. Univerzálny sociálny štát je dnes zo zrejmých dôvodov minulosťou, Blairova vláda pristupuje k sociálnemu zabezpečeniu selektívne a vyžaduje vždy protislužbu.

Zvyšovanie nerovnosti bol nechcený vedľajší účinok thatcherizmu. V roku 1995 boli platy oproti roku 1979 v priemere o 40% vyššie, pričom 10-20% obyvateľov s najnižšími príjmami si nepolepšilo vôbec alebo len minimálne.¹³⁰ V prípade Tretej cesty je viditeľná snaha tento stav zvrátiť. Hoci Blairom proklamovaným cieľom je len rovnosť príležitostí, opatrenia ako je minimálna mzda alebo „windfall tax“ majú nepochybne pozitívny vplyv na platovú nerovnosť.

¹²⁷ 495 miliárd libier počítané pomocou HDP na obyvateľa, 512 miliárd libier počítané pomocou celkového HDP. Dôvodom rozdielnej hodnoty libry po uplynutí takmer dekády je okrem iného hospodársky rast a inflácia. Údaje z: www.measuringworth.com/calculator/ukcompare, stránka navštívená 17.05.2007.

¹²⁸ Hills, John: *Thatcherism...*, s. 8-9.

¹²⁹ *Ibidem*, s. 10.

¹³⁰ Hills, John: *Thatcherism...*, s. 15.

Obdobie Blairovej vlády býva niekedy označované za obdobie post-thatcherizmu. Tretia cesta rozhodne na thatcherizmus do istej miery nadviazala (fiskálna disciplína v prvom období), v niektorých oblastiach ho dokonca prekonala (rola súkromného sektoru vo verejných službách, selektívna sociálna politika), v iných oblastiach stále labouristickú politiku aspoň čiastočne ovplyvňuje sociálny element (príjmová nerovnosť).

5. Záver

Hovoriť o Tretej ceste ako o politickom programe má zatiaľ zmysel len v anglosaskom prostredí, predovšetkým v Británii. Hoci sa samotný pojem vyskytuje v britskom politickom diskurze stále zriedkavejšie, je nepochybné, že Blairova politika sa od proklamovanej politiky Tretej cesty od roku 1997 dodnes nijak zásadne neodchýlila.

Po naštudovaní uvedenej literatúry sa mi zdá najvýstižnejšie opisne definovať britskú Tretiu cestu ako politický program, ktorý sleduje isté sociálne hodnoty a zároveň podporuje modernú ekonomiku. Sociálne hodnoty, alebo Blairove „kľúčové“ či „tradičné“ hodnoty sú *komunita, príležitosť pre každého* (značne revidovaná socialistická myšlienka rovnosti príjmov a majetku) a *žiadne práva bez povinností* (tradičná doména pravice prebraná do veľkej miery zo Spojených štátov).

Britská Tretia cesta priniesla podporu komunity, občianskej spoločnosti a miestnych samospráv, pričom komunita a neziskový sektor nemajú byť len akousi náhradou za sociálny štát. Zdá sa, že rétoricky proklamovaná podpora komunit sa premieta aj do skutočnej politiky, hlavne na úrovni miestnych samospráv. V oblasti školstva bola politika labouristickej vlády obmedzovaná silnou tradíciou (tradičné súkromné stredné školy) a finančnými možnosťami (spoplatnenie vysokých škôl). Všetky reformy v školstve je však možné minimálne spätne interpretovať ako politiku *rovnosti príležitostí*. Sociálna politika sa zameriava na boj proti sociálnemu vylúčeniu, pomoc smeruje najmä sociálne slabším deťom a dôchodcom. Rovnosť príležitostí má byť konečným cieľom, spoločnosť Tretej cesty je spoločnosť meritokratická. Aktívna pracovná politika a dôraz na vzdelanie sú odpoveďami na chudobu i sociálne vylúčenie. Princíp *žiadne práva bez povinností* sa odráža práve v pracovnej politike „welfare-to-work“, pričom vzdelávanie a rekvalifikácia sa nepovažuje za právo ale za jednu z povinností (na rozdiel od amerického modelu). V oblasti ekonomiky Tretia cesta nadväzuje na thatcherovský neoliberalizmus, čiastočne ho dokonca prekonáva (PFI) a pridáva niektoré umiernené sociálne prvky (boj proti sociálnemu vylúčeniu, podpora komunity..).

Na základe analýzy spomínaných oblastí britskej vnútornej politiky je možné tvrdiť, že rétorika Tretej cesty nie je v zásadnejšom rozpore s praktickou politikou Tonyho Blaira.

Na povojnovej britskej politickej scéne sa vždy postupne vytvoril akýsi konsenzus, politický rámec, ktorý obe hlavné politické strany automaticky začlenili do svojich programov, pretože odklon od tohto konsenzu by znamenal nezvoliteľnosť. Po vojne to bol konsenzus o silnom sociálnom štáte, pôvodne ho zaviedli labouristi pod vedením Clementa Atleeho. Konzervatívci ho pod heslom „One nation“ prebrali a riadili sa ním prakticky až do nástupu Thatcherovej. Tá potom presadila nový, neoliberálny konsenzus osemdesiatych rokov, ktorý dnes nazývame thatcherizmus. Labouristická strana bola prakticky nezvoliteľná, kým aspoň čiastočne pod Blairovým vedením neprevzala tento thatcheritský konsenzus. Posunula ho však niekam ďalej, do modernejšej a o niečo sociálnejšej podoby, čím vznikol pravdepodobne nový konsenzus pre začiatok nového tisícročia. David Cameron sa už vo svojich prejavoch v kampani na predsedu Konzervatívnej strany rétoricky približoval Blairovi, jeho osem cieľov a hodnôt nápadne pripomínajú Tretiu cestu. Medzi tieto patria napr. zníženie chudoby zvyšovaním kvality života, boj proti sociálnej nespravodlivosti, podpora komunit, boj proti svetovej chudobe a podobne.¹³¹ Predseda konzervatívcov sa teda minimálne rétoricky približuje New Labour.

Čo sa teda skrýva pod značkou Tretia cesta?. Jej podstatu tvorí pravdepodobne kombinácia dvoch prvkov – neoliberálnej ekonomiky zdedenej do veľkej miery od predošlých konzervatívnych vlád a snahy o istú minimálnu sociálnu spravodlivosť v modernom sociálnom štáte.

V prípade Tretej cesty pravdepodobne nejde o komplexnú, novú a nadčasovú ideológiu, ale nepochybne ide o zaujímavý a teoreticky dobre prepracovaný projekt. Je pravdepodobné, že sa mnohé Blairove prvky stanú novým konsenzom v britskej politike (školné, devolúcia, aktívna pracovná politika..), aj keď to možno nebude pod názvom Tretia cesta. Britská politika poslednej dekády je už teraz silným zdrojom inšpirácie pre demokratickú ľavicu v Európe.

¹³¹ Kerr Peter: *Cameron Chameleon and the Current State of British 'Consensus'*. Parliamentary Affairs 2007, 60(1), s. 46-65.

6. Pramene a sekundárna literatúra

6.1. Publikácie

- Blair, Anthony: *The Third Way, New Politics for the New Century*. Fabian Society, London 1998.
- Chadwick, Andrew: Heffernan Richard a kol: *The New Labour Reader*. Polity Press, Cambridge 2003.
- Giddens, Anthony: *The Third Way and its critics*. Polity Press, Oxford 2000.
- Giddens, Anthony: *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*. Mladá Fronta, Praha 2001.
- Driver, Stephen, Martell Luke: *Blair's Britain*. Polity, Oxford 2002.
- Etzioni, Amitai: *The third way to a good society*. Demos, London 2000.
- Fairclough, Norman: *New Labour, New Language?* Routledge, London and New York 2000.
- Hale, Sarah a kol.: *The Third Way and beyond. Criticisms, futures, alternatives*. Manchester University Press 2004.
- Heffernan, Richard: *New Labour and Thatcherism*. Macmillan Press, Basingstoke 2000.
- Jones, Tudor: *Remaking the Labour party, From Gaitskell to Blair*. Routledge, London and New York 1996.
- Kastendiek, Rohe, Volle: *Länderbericht Grossbritannien*. Bundeszentrale für politische Bildung, 1998 Bonn.
- Novak, Michael: *Is there a Third Way? Essays on the changing direction of socialist thought*, IEA London 1998.
- Seldon, Anthony: *The Blair Effect*. Little, Brown and Company, London 2001.

- Seldon, Anthony, Kavanagh Dennis: *The Blair Effect 2001-2005*. Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Unger F, Wehr A, Schönwälder K: *New Democrats, New Labour, Neue Sozialdemokraten*. Elefant Press, Berlin 1998.
- Wright, Tony: *Socialisms, old and new*. Routledge, 1996 London.

6.2. Články

- Honzák R: *Zajímavější než jsme čekali: Volební kampaň ve Velké Británii*. Mezinárodní politika 7/2005.
- Hall P: *Social Capital in Britain*. British Journal of Political Science, Vol. 29, No.3 (Jul 1999), s. 417-461.
- Ten years on, Brown's promises are looking hollow, *Daily Telegraph on 4 December 2006*.
- Hills, John: *Thatcherism, New Labour and the Welfare State*. 08/1998 In: <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/Paper13.pdf>, stránka navštívená 03.05.2007.
- Allyson Pollock and David : We are left footing the PFI bill, Guardian 27.07.04 In: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,,1269640,00.html>, stránka navštívená 01.05.07
- Bogdanor, Adam: Welfare that Works. In www.bowgroup.org/harriercollectionitems/welfare.pdf, stránka navštívená 28. 04. 2007
- No, a return to grammar schools would not increase social mobility, Guardian, 26.01.2007 In: <http://education.guardian.co.uk/schools/comment/story/0,,1999014,00.html>, stránka navštívená 22.04.2007.
- Garner R: Grammar schools thrive despite Labour pledge, The Independent, 21.04.2007. In: <http://education.independent.co.uk/news/article2311303.ece>, stránka navštívená 21.04.2007.
- Grammar schools have expanded, 26.03.2004, In http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/3571387.stm, stránka navštívená 22.04.2007.
- Kerr Peter: *Cameron Chameleon and the Current State of British 'Consensus'*. Parliamentary Affairs 2007, 60(1), s. 46-65.
- Education, education, education In: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/6564933.stm, stránka navštívená

17.05.2007.

6.3. Príručky

- The Oxford Companion to the twentieth-century, British Politics, edited by John Ramsden, Oxford University Press 2002.
- Jones, Kavanagh, Moran, Norton: *Politics UK*. Pearson Longman 2004.

6.4. Pramene

Prejavy Tonyho Blaira (<http://www.pm.gov.uk/output/Page5.asp>, stránka navštívená 18.03.2007):

- Civil Service conference speech, 10/1998.
- Prime Minister's Speeches, 12/1998 - Foreign affairs.
- Prime Minister's speeches, 6/2000 - Global Ethics Foundation, Tubigen University Germany.
- Prime Minister's Speeches, 01/1998 - CBI Keidanren Discussion Forum, Tokyo.
- Prime Minister's Speeches, 01/1998 - New Britain in the modern world.
- Prime Minister's Speeches, 1997 - Press conference in the USA.
- Prime Minister's Speeches, 12/1997 - Speech about the British Presidency of the EU.
- Prime Minister's Speeches, 01/1998 - Change: A modern Britain in a modern Europe.
- Prime Minister's Speeches, 03/2000 - Knowledge 2000 Conference.
- Prime Minister's Speeches, 11/1997 - Speech to the CBI conference.
- Prime Minister's Speeches, 1998 - French National Assembly.
- Prime Minister's Speeches, 01/2000 - World Economic Forum, Switzerland.
- Prime Minister's Speeches, 1999, Doctrine of the international community.
- Prime Minister's Speeches, 02/1999 - Rail summit Speech at Canada-UK Chamber of Commerce Lunch, 10/2006.
- Prime Minister's Speeches, 28/10/2004 Speech on anti- social behaviour.
- Prime Minister's Speeches, 24/04/2001 Improving your local environment.

- Prime Minister's Speech to the Women's Institutes' Triennial General Meeting, 07/06/2000.

Prejavy Margaret Thatcher:

- *Christianity and Wealth*, Speech to the Church of Scotland General Assembly, 21/05/1988, Modern History Sourcebook In: <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1988thatcher.html>, stránka navštívená 15.04.2007.
- Talking to Women's Own magazine, 31/10/1987, <http://briandeer.com/social/thatcher-society.htm>, stránka navštívená 13.05.2007.

Iné pramene:

- Článok IV, the original version In: <http://www.thecitizen.org.uk/views/clause4.htm>, stránka navštívená 19. 04. 2007.
- Labour Party Manifesto, všeobecné voľby 1997, In: <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/man/lab97.htm>, stránka navštívená 01.05.2007.

6.5. Štatistické údaje

- <http://www.poverty.org.uk/summary/key%20facts.shtml>, stránka navštívená 28. 04. 2007.
- www.measuringworth.com/calculator/ukcompare, stránka navštívená 17. 05. 2007.

Summary

This thesis aims to analyze the Third Way in British politics both in theory and practice. It appears to be a relevant topic, as in the period of a crisis of the old Left this project could serve as an inspiration or even the only alternative for the new democratic Left in Europe.

The Third way is often accused by its critics of being a pragmatic project that is lacking a firm ideological background. This paper seeks to answer the question whether the Third Way can be described as a complex and consistent ideology comparable with established views such as neoliberalism.

In the first part of the paper I described the Third Way from the theoretical point of view. I tried to define it within the framework of British politics. Following chapters of the first part briefly describe basic ideas of the Third Way from the point of view of both Tony Blair and Anthony Giddens.

In the second part of the paper I discussed selected areas of domestic politics where the influence of the Third Way should be seen most clearly. This involves social issues such as education, social justice and community. Repeatedly Blair mentioned so called 'core values' as essential background to the Third Way. These are *community, opportunity for all* and *no rights without responsibilities*. Then I am dealing with economics and its traits specific to the Third Way, such as public-private partnership (PFI). Towards the conclusion one chapter tries to analyze the controversial and fiercely discussed similarity between the Third Way and Thatcherism.

In terms of methodology, I attempted to compare theoretical ideas of the Third Way (presented by academics and politicians affiliated with the project) with its critics and opponents and also with New Labour's policy in practice in the second part of the paper.

British Third Way has brought support of the community, civic society and local government, whereas community and non-profit organizations are not meant to be a substitute for the welfare state (unlike planned during Thatcher's years). In the field of education government's policy has been limited by powerful traditions (so-called public secondary schools) and financial constraints (university tuition fees). Nevertheless, all major reforms concerning education can be understood as endorsing the principle *equality of opportunities*. Social policy is focussed on fighting social exclusion, especially two groups are targeted – children and pensioners. *Equality of opportunities* is here the main government's objective; no equality of outcome is sought. The Third Way society is a society of meritocracy. Welfare-to-work program and focus on education and requalification are seen as a solution for tackling poverty and social exclusion. *No rights without responsibilities* is here the predominant principle, whereas education, unlike in the USA, stands for responsibilities, not for rights, which obviously makes the work policy in Britain more expensive. In the field of economics, the Third Way has taken thatcherite neoliberalism as its starting point, but in fact, Third Way goes even further (PFI) while adding also some moderate social elements such as fighting social exclusion or endorsing communities.

Based on this analysis of the areas of British politics mentioned above, arguably, rhetoric of the Third Way is not significantly different from the practical policy implemented by Tony Blair. Third Way might not be a new, complex and timeless ideology; nevertheless it is an interesting and sufficiently thought through project. It is likely that many of Blair's policies will be accepted as a new undisputed consensus in British politics (tuition fees, devolution, welfare-to-work policy), possibly under a different title as the name Third Way might be just temporary. British politics of the last decade has already become a powerful source of inspiration for the democratic Left in Europe.